

UIT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Fakultetet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

“Dáiddát leahkit sápmelaš, muhto it seamma ládje dego sápmelaččat leat dáppe”

Narratologalaš analysa románain Kátjá (1986) ja SMS:at Sohpparis (2011).

—

May Kristine Vars

SAM-3981 Lektoroahpu sámi girjjálašvuoda master Miessemánnu 2018

Ovdasátni

Čállit masterčállosa lea leamaš ollu bargu, erenoamážit kombineret bargguin, muhto nuppi dáfus maiddá hui gelddolaš ja somá.

Vaikko čállošis čuožžu mu namma, ii leat čállinproseassa dušše iešheanalaš bargu leamaš. Álggos háliidan giitit iežan bagadalli, Lill Tove Fredriksen. Dus lea álohii uksa leamaš rabas ja lean hui giitevaš. Du máhtu, rávvagiid ja dárkilis bagadusa haga livččii luodda leamaš lossat ja váttis vázzit.

Háliidan maiddá giitit iežan lagamusaid, geat álohii leat dorjon ja veahkehan losses beivviid čađa, ja giitit ahte mun dál dás viimmat čohkkán gárvves masterčállošii njuni ovddas.

Romsa, 15.05.18

May Kristine Vars

Innholdsfortegnelse

1. ÁLGGAHUS	1
1.1 DUOGÁŠ, ČUOLBMA JA RÁDDJEN	1
1.2 DOABAČIELGGADEAPMI	3
1.2.1 OAHPPOPLÁNA	3
1.2.2 DÁRUIDUHTTINPOLITIHKA JA ASSIMILEREN	3
1.4 MASTERBARGGU HUKSEHUS	5
2. TEOREHTALAŠ VUOĐDU	6
2.1 MÁHTTOLOKTEN – SÁMI OAHPPOPLÁNABUVTTUS	7
2.1.1 VUOSTTAŠGIELAGIID OBBALAŠ MIHTTU - VÁLDOSUORGGIT	9
2.1.2 GELBBOLAŠVUOĐAMIHTTOMEARIT	10
2.4 ETNOKRITIHKA JA ÁLGOÁLB MOTGIRJJÁLAŠVUOHTA	11
2.6 ČOAHKKÁIGEASSU TEORIJAIN	13
3. METODOAOASSI	14
3.1 NARRATOLOGALAŠ GUORAHALLAN	14
3.2.1 AKTANTMODEALLA	15
4. BOHTOSAT	17
4.1 ANN HELEN LAESTADIUS – SMSAT SOHPPARIS	18
4.1.1 GULLEVAŠ DIEĐUT	19
4.1.2 ČOAHKKÁIGEASSU	19
4.1.3 ROMÁNA ŠÁNŇER	20
4.1.4 PERSOVDNAGOVVIDEAPMI	21
4.1.5 GEAHČČANGUOVLU	26
4.1.6 ORTNET, BISTU JA FREKVEANSA	28
4.1.7 BÁIKI	33
4.2 ELLE MÁRJÁ VARS – KÁTJÁ	34
4.2.1 GULLEVAŠ DIEĐUT	34
4.2.2 ČOAHKKÁIGEASSU	35
4.2.3 ROMÁNA ŠÁNŇER	37
4.2.4 PERSOVDNAGOVVIDEAPMI	38

4.2.5	GEAHČČANGUOVLU.....	42
4.2.6	ORTNET, BISTU JA FREKVEANSA	42
4.4.7	BÁIKI.....	45
4.3	MOTIIVA JA FÁDDÁ – KÁTJÁ JA SMS:AT SOHPPARIS.....	46
5.	DIDAKTALAŠ OASSI - TEAVSTTAT OAHPPOPLÁNA DÁFUS	49
5.1	GIRJJÁLAŠVUOHTA – VUÐÐOLAŠ MÁHTUT SKUVLLAS.....	49
5.1.1	ROMÁNAT KÁTJÁ JA SMS:AT SOHPPARIS.....	51
6.	LOAHPAHEAPMI JA ČOAHKKÁIGEASSU	53
	GÁLDOLISTU	55

1. Álggahus

Studeantan lektoroahpus ja sámeigiella váldofágan, lei dehálaš gávdnat fáttá maid sáhtten čatnat čállosa goappašat vuolggabeliide, sihke sámeigielfágai ja guoskevašvuohta boahhteáigái oahpaheaddjin. Lei maiddá dehálaš čatnat persovnnalaš beroštupmái. Identitehta ja movt dáruiduhttinpolitihkka ja assimileren lea váikkuhan identitehtadovdui, lea fáddá masa beroštupmi gullái universitehtavázzimis ja sámeigiella váldofágan. Dáruiduhttinpolitihkka ja assimilerema bohtosat olles Sámis, lea fáddá mii boahotá ovdan iešguđet sámi teavsttain, ovdamearkka dihte románain maid dán čállošis áiggun guorahallat.

1.1 Duogáš, čuolbma ja ráddjen

Dán dutkamušas guorahalan goabbat čáppagirjjálašvuođateavsttaid ja movt teavsttat doibmet vuodđun oláheamis goabbat gelbbolašvuođamihttomeari joatkkaskuvllas.

Materiála maid vuodđun lean välljen guorahallat, lea leamaš guovddáš oassi čállošis, justá persovnnalaš beroštumi dáfus, muhto maiddá joatkkaskuvlla oahppoplánaid vuodul. Ohppiin geain joatkkaskuvllas lea sámeigiella vuosttašgiellan lea oahppoplána ja gelbbolašvuođamihttomearit mat čielgasit dadjet ahte oahppit galget lohkat teavsttaid mat gullet ja leat čállon golbma iešguđet áigodagain:

1. Áigodat maŋnel 1995
2. Áigodat ovdal 1965
3. Áigodat gaskal 1965 ja 1995

Oahppit galget muđui maid oahpasmuvvat áigodagaide ja oažžut oppalaš ipmárdusa gullelaš áigodagaga ja servvodatdili birra. Materiála dán čállošis leat guokte sámi čáppagirjjálašvuođaromána: *SMSat Sohpparis*, maid Ann Helen Laestadius lea čállán 2011:s, ja Elle Márjá Vars romána *Kátjá* 1988 logu rájes.

SMSat Sohpparis gullá vuosttaš namuhuvvon áigodahkii. Gullelaš áigodat gulla ges joatkkaskuvlla vuosttaš luohká ohppiide geain lea sámeigiella vuosttašgiellan. *Kátjá*-romána gullá maŋemus áigodahkii, ja áigodat ges goalmát luohká ohppiide joatkkaskuvllas. Iešguđet teaksta doaibmá speadjalin servodahkii, ja danin lei maid materiálaválljemii dehálaš ja guovddáš ášši čállošii guorahallat girjjiid mat ovddastit áigodaga dili. *SMSat Sohpparis* lea girji mii lea ožžon ollu mearkkašumi olles

Skandinavia, ja girječálli lea maiddá ožžon bálkkášumi girjji ovddas. Dat lea dieđusge maid váikkuhan čálloša materiálaválljema gullelaš áigodahkii, lassín ahte joatkkaskuvlaoahppit dovdet girjji ja girji geavahuvvo máŋga joatkkaskuvllain. Elle Márjá Vars lea dovdduš sámi girječálli, ja romána *Kátjá* lea maid dovddus gullelaš áigodahkii. Oassi girjji lea ovdamearka dihte geavahuvvon joatkkaskuvlaoahppiid eksámenii. Áigodagas go *Kátjá* almmuhuvvui, móránedje sámi girječállit, erenoamážit sámi nisugirječállit, ja áiggi mielde leat eambo girječállit čuvvolan Elle Márjá Vars. *Kátjá* ja *SMS:at Sohpparis* šaddá lunddolaš maiddá oktii čatnát ja geahččat románid obbalaš govas, go ollu oasis girjjiin lea seamma vuolggasadi. Guorahallanoasis boadán čiekŋudit ja lagabui čilget materiála maid bajábealde lean ovdanbuktán, ja čatnat oktii čuolmain ja muđui dutkangažaldaahkii čállošis.

Čuolmma čállošis lean hábmen ná:

Movt doibmet románat Kátjá ja SMS:at Sohpparis geavahit vuodđun oláheamis gelbbolašvuodamihttomeriid?

Vástideamis dán čuolmma lean välljen bidjat vel liige dutkangažaldaga persovnnalaš beroštumi dáfus ja gáržudeami dihte:

Boahotá go ovdan movt dáruiduhttinpolitihkka ja assimileren lea váikkuhan váldopersovnnaide románain?

Ráddjema dihte lean välljen vuosttaš luohká ja goalmát luohká gelbbolašvuodamihttomeari vuodđun čállošii. Álggos lei jurdda nuppi luohká gelbbolašvuoda ja gullelaš teavstta maiddá fátmastit čállošii, muhto analyseredettiin fuobmájin mihá jođanit ahte in čáhkket čállošii golbma iešguđet čáppagirjálásteavsttaid. Ráddjemiin attii vejolašvuoda čiekŋoleabbot analyseret iešguđet osiid teavsttain, lassín eambo saji didaktalaš oassái ja movt teavsttat doibmet vuodđun oláheamis goabbat vuosttašgielatohppiid gelbbolašvuodamihttomeari joatkkaskuvllas. Gullelaš gelbbolašvuodamihttomeriid goabbat románaide buvtán ja čielggadan teoriijaoasis.

1.2 Doabačielggadeapmi

Ávkin čállosa čuovvoleapmái, lea lunddolaš ja mávssolaš čilget dehálaš doahpágiid maid čállošis dávjá geavahan, ja mii čállošis lea guovddážin čuolmma dáfus. Dán oasis čilgen oanehaččat doahpágiid *oahppoplána*, *dáruiduhttin* ja *assimileren Ruota beal Sámi*.

1.2.1 Oahppoplána

Oahppoplána lea oahpahuslága vuodul mearriduvvon, ja buktá máhtu maid vuordit ahte oahppit galget oláhit. Joatkkaskuvllas leat ohppiin oktasašfágat maid ii sáhte válljet eret; dárogiella, matematihkka, luonddufága, eangalasiella, servvodatfága ja lášmohallan (regjeringen 2017).

Makkár fágat muđui oahppis leat joatkkaskuvllas, rievddada das makkár fágaid ieš lea válljen. Sámeigiella lea maid fága maid oahppi ieš mearrida áigu go váldit. Iešguđet luohkás, lassin iešguđet fágain skuvllas, lea iešguđet oahppoplána maid čuvvot joatkkaskuvlladásis. Sámeigiella oahppoplánaoasi leat juohkán vihtta válđoosiide maid teoriijaoasis čieknudan:

1. Ulbmil
2. Fága válđoosit
3. Diibmolohku
4. Vuodđogálggat
5. Gelbbolašvuodamohttomearit

(Utdanningsdirektoratet [Udir] 2018).

Viđat čuoggás gávdnat hui guovddáš osiid čállosa oktavuodas, go oasistis leatge gelbbolašvuodamihttomearit maid čállošis lean geavahan vuodđun guorahallamis. Gelbbolašvuodamihttomearit leat lága mielde mearriduvvon ja čielggada maid joatkkaskuvllaoahppit galget oahppat ja máhttit go gerget. Dehálaš osiid oahppoplánas ja čállošii guoskevaš dieđut čilgen lagabui teoriijakapihtalis.

1.2.2 Dáruiduhttinpolitihkka ja assimileren

Sápmelaččat leat Norgga álgoálbmot, ja hálddašanguovlluin lea dárogielas ja sámeigielas almmolaččat seammá dásseárvu otná servvodagas, muhto nu diehttelaš ii leat agibeavve leamaš. Dáruiduhttin lea guovddáš oassi sámi historjjás. Mii geavahit

dáruiduhttin-doahpaga politihka oktavuodas go sápmelaččat galge siviliserejuvvot ja suddaduvvot dáža servvodahkii. Aage Solbakk čállá ahte "*dáruiduhttinpolitihkka jođihuvvui stáhta virggálaš oainnuid mielde*" (Solbakk 1993: 56).

Guovddáš almmolaš jurddašuvuohtti garraseamos assimilerenpolitihkas ja -áigodagas leige nannet álbmotdovdu olbmui Norggas ja Ruotas ja suddadit sápmelaččaid riikaálbmogii. Giella lei guovddáš bealli álbmotnannemis ja norgalaččat ja ruotalaččat galggašedje dovdat norgalažžan ja ruottelažžan dan sajis go sápmelažžan. Buohkat galge maiddá goabbat riikkain hupmat ovttá ja seamma giella, Ruota beal ruotagiella ja Norgga beal dárogiella. Giellaossi lea várra maid dat oassi masa eanaš čatnet *dáruiduhttinpolitihka*, go garra *dáruiduhttinpolitihkain* galge mánát oahppat dárogiella skuvllas ja oahahus lei maiddá duššefal dárogillii ollu báikkiin. Dát skuvlen ja álbmotoaidnu dagahii ahte stuorra oassi sápmelaččain masse gielaset. Otná dilis oaidnit *dáruiduhttinpolitihka* bohtosiid ovdamearkka dihte gielladili dáfus, go muhtun ráje sámegiellain leat velá áitojuvvon gielat. Nuppi dáfus maiddá identitehta dáfus. Dán čilgen lagabui analyserenoasis bohtosiidkapihtalis.

Koloniseren ja assimileren Ruota beal sámis lea rádjegeassin Norgga ja Ruota gaskkas guovddážin, lassin guoskevaš áššit giella ja identitehta hárrái. Lappekodisillen 1751 logu rájes lea lassi Strömstadtraktáhtai mas riikarádji Ruota ja Norgga gaskkal bukte. Das lea erenoamáš oassi gullevaš sápmelaččaide, go Lappekodisilla paragrafa 10:s čuožžu: "*Saasom Lapperne behøve begge Rigers Land, skal det efter gammel Sædvan være dennem tilladt, Høst og Vaar, at flytte med deres Rehn-Hiorder over Grendsen ind i det andet Rige.*" (NRK neahtta-TV 2018). Riikaráját eai guoskan sápmelaččaide ja besse johttit raji rastá bohccuiguin. Lappekodisilla lea doaimman dáhkáhussan sápmelaččaide.

Garra našunáladovdu ja kulturdarwinisttalaš ideologijja vuođul bođii boazodoalloláhka 1886:s muddendihte boazodoalu, ja dan rájes sakka jorragohte juvllat. Sápmelaččat galge sirrejuvvot, stáhta vuođđudedje nomádaskuvlla boazosápmelaččaide ja assimilerenproseassa lei realitehta (Sámediggi 2017 A).

1.4 Masterbarggu huksehus

Vuosttaš kapihtal doaibmá oahpistanoassin guorahallamii, materiálaide ja muđui čállosii. Dán oasis selvehan čállosa obbalaččat sisdoalu dáfus. Oahpistankapihttalis ovdanbuvttán čállosa fáttá, čuolmma ja gullelaš dutkangažaldaga vuosttažin, ovdal go čilgen movt lean ráddjen barggu, Vuosttaš kapihtalis čilgen maiddái oanehaččat vuoddu čállosii ja materiála maid lean guorahallan. Dán kapihttalis lei maid dehálaš fátmastit čilgejumi guovddáš doahpagiid mii čállošis máŋgii bohtá ovdan: *oahppoplána*, *dáruiduhttin* ja *assimileren*.

Čállosa teoriijavuoddu čielggadan ges nuppi kapihttalis. Logadettiin álgoálbmogiid girjjálašvuoda, lea dehálaš čalmmustahttit lohkkái konteavstta ja kulturáddejumi girjjálašvuodaguorahallamis. Girjjálašvuodadutkit Arnold Krupat ja Harald Gaski vel oahpisteaba min doahpagii ja kritihkalaš lohkanmetodain – *etnokritihkka*. Etnokritihkka lahkonaŋvugiin lea lohkkis vejolaš ipmirdit girjjálašvuoda álgoálbmogiid jurddašanvuogi mielde. Harald Gaski lea guovddáš olmmoš sámi álgoálbmotgirjjálašvuoda oktavuodas, oktan Krupatain. Soai leaba goappašagat dutkan álgoálbmogiid girjjálašvuoda, muhto goabbat álgoálbmogiid goabbat beale máilmmis. Loahpahan teoriijakapihttala joatkkaskuvlaohppiid oahppoplánaiguin. Iešguđet luohkáide gullet iešguđet oahppoplánat mat čuoggáid mielde čilgejit maid oahppit jagiid mielde galget máhttit. Vuosttašgielatoahppit galget oahpásmuvvat golbma iešguđet áigodagain, ja iešguđet áigodagaide gullet iešguđet teavsttat mat leat čállojuvvon gullelaš áigodagas.

Goalmmát kapihttalis čilgen metoda maid geavahan vuodđun románaid analyseremii, namalassii narratologalaš analyseren. Analyserema metodavuodđun geavahan Rolf Gaasland girjjii *Fortellerens hemmeligheter – innføring i litterær analyse* (2009) ja Petter Aaslestad girjjii *Narratologi – en innføring i anvendt fortellerteori* (1999).

Njealját kapihtal doaibmá analysaoassin mas guorahallama bohtosat dan guovtti girjjiin maid lean välljen guorahallat, lassin epihkkadiktii, bohtet ovdán. Lunddolaččat ja maiddái ávkin áddema dáfus čálán čoahkkáigeasu girjjiin ovdal go guorahallamis dasto čiekŋudan sisdoallui. Lean sirren goabbat teavstta maid lean guorahallan gullelaš

áigodagaid ja joatkkaskuvlaohppiid oahppoplánaid dáfus, ja guorahalan teavsttaid fáttá ja muđui dutkangažaldagaid dáfus narratologaš analyserenvuogi mielde.

Lektorstudeantan lea didaktalaš čalmmusteapmi dehálaš oassi guorahallamis ja čállois. Viđat kapihttalis lean dasto sirren didaktalaš oasi mas guorahalan ja digaštalan románaid joatkkaskuvllaohppiid dáfus, ja diehttelas oahppoplána ja gelbbolašvuodamohttomeriid oláheami ektui.

Guđat kapihtal lea loahpalaš kapihtal čállois mas čoahkkáigeasán guorahallama ja bohtosiid maid njealját kapihttalis lean buktán, oktan čálloisa čuolmmain ja muđui dutkangažaldagaiguin. Loahpalaččat seamma kapihttalii ja ollislaččat čálloisii lean iežan loahpalaš jurdagiid ja konklusuvnnaid seastán.

2. Teorehtalaš vuodđu

Dán kapihttalis fokuseren álggos daid osiide mat gullet sámegillii fágan ja rámmat mat leat sámegiel fágas, erenoamážit joatkkaskuvllaohppiid sivvan go joatkkaskuvllaohppiid gelbbolašvuodamihttomearit leatge vuodđun čállois. Orru lunddolaš láidet oahppoplánaid čađa, sihke oppalaš mihttuide maid oahppit galget ollašuttit joatkkaskuvllas, lassin sierra oahppoplánaid čadahit mat gullet ieš sámegiel fágii ja iešguđet luohkáide sámegielohppiide joatkkaskuvllas.

Logadettiin álgoálbmogiid girjjálašvuoda, lea dehálaš čalmmustahttit lohkkái konteavstta ja kulturádejumi girjjálašvuodaguorahallamis, muhto girjjálašvuodadutkit Arnold Krupat ja Harald Gaski vel oahpisteaba min doahpagii ja kritihkalaš teorijain, namalassii *etnokritihkka*. Etnokritihkka lahknanvugiin lea lohkkis vejolaš ipmirdit girjjálašvuoda álgoálbmogiid jurddašnavuogi mielde.

Loahpalaččat teorehtalaš kapihttalis čoahkkáigeasun oanehaččat váldoosiid čálloisa teorehtalaš vuoduid.

2.1 Máhttolokten – sámi oahppoplánabuvttus

Jeavddalaččat leat oahppoplánareforpmaid ovddidan ja rievdadan dárbbu mielde, sihke maid ja movt oahppit galget oahppat, omd. servvodaga dili dáfus. Erenoamážit sáhtta golbma mañemus logijagiáigodaga čalmmustahttit ođđa reforpmaid ja maiddái ovddideami sámi joatkkaskuvlaoahpahusa dáfus. 1993:s álggos bodii *oppalaš oassi* oahppoplánas ovttas ođđa reforpmain mii jagi mañjel ásahuvvui skuvllaide, sihke vuoddo- ja joatkkaskuvllaide (R-94). Oppalaš oasi čilgen lagabui vuolábealde. Das oaidnit movt válddahedje sámi giela ja kultuvra vuosttaš oasis, *dárkkuhusa ozadeaddji olmmoš*, ja makkár ovddasvástádus skuvllain maid lei dan áigge:

“Samisk språk og kultur er en del av denne kulturarv som det er et særlig ansvar for Norge og Norden å hegne om. Denne arven må gis rom for videre utvikling i skoler med samiske elever, slik at den styrker samisk identitet og vår felles kunnskap om samisk kultur.”
(Reform 1994: 19).

2006:s ásahuvvui mañemus ođasmahttojuvvon reforbma vuoddoskuvlii ja maiddái joatkkaskuvlla oahpahussii. Eanaš luohkát geavahišgohte ođđa reforpma 2006 rájes, muhto 2007:s lei *máhttolokten* integrerejuvvon buot luohkáin. *Máhttolokten* (LK06) lea ge reforpma namahus, ja mielddisbuvttii rievdadusaid skuvlasurggiin sihke sisdoalu, struktureren, ja organiserema hárrái. Deháleamos rievdadus máhttoloktema geažil lei dieđusge ođasmahttejuvvon oahppoplánat fágain mas ledje čielga mihttut maid oahppit galget máhttit. Eará guovddáš oassi máhttoloktemis lea ohppiid *vuđolaš máhtuid* nannen ja mii galgá guovddážin oahpahasas. Vuđolaš máhtuin leat vihtta oasis; *lohkan, čállin, rehkenastin, njálmmálaš máhtut* ja *digitála máhtut*.

In sáhte dieđusge čiekŋudit olles ođđa reforpma 2006 rájes, ja dat ii leat jurddage čállošis čilget movt ođđaseamos reforbma lea olggosoidnit. Muhto eará oassi maid velá háliidan namuhit ja mii iežan mielas lea dehálaš oassi ođđa reforpmas, lea deaddu *heivehuvvon oahpahas* ohppiide. Heivehuvvon oahpahas leage maid šaddan eambo ja eambo guovddáš bealli beaivválaš oahpahasas, ja LK06 reforpmas leat čieža iešgudet oasis:

1. Oahpahuš searvadahttin oktavuodas
2. Variašuvdna oahpahušas
3. Ohppiid vásáhušat, máhttu ja potenciála
4. Guoskevašvuolta dálááigái ja boahhteáigái
5. Árvvusatnin
6. Oktavuolta iešguđet osiin oahpahušas
7. Mielváikkuheapmi plánemis, čađaheamis ja árvvoštallamis

(Udir 2: 2018) (Regjeringen 2006).

Dál lea 12 jagi dan rájes go ođđa refořbma maņemus lea ásahuvvon, ja čakčat 2019:s boahotá fas ođđa refořbma sihke vuodđo- ja joatkkaskuvllaide. Oahppoplánat rivdet ja ođasmahttojuvvot sisdoalu dáfus, ja jáhkkimis bohtet maiddái eará guovddášsuorggit ođđa refořpma mielde.

Sámeģielfága oahppoplánabuvttus máhttolokten vuodul sisttisdoallá vihtta osiid: *Oppalaš oassi, sámi oahpahušas prinsihpat, sámeģiellafága oahppoplánat, sámi parallealla seammaárvošaš oahppoplánat* ja maņemus oassi lea *sámi oahppoplánat joatkkaoahpahušas prográmmafágain*. (Sámediggi 2017 B).

Oppalaš oassi fátmasta oppalaš mihttuid oahpahušas ja lea ođasmahttojuvvon guokte ovddeš refořpmaid R-94 ja L-97 vuodul. Oppalaš oassi sisttisdoallá ohppiid árvo-, kultuvrralaš ja máhttovuodđu sihke vuodđo- ja joatkkaskuvllas. Gullevaš osiid in áiggo šat dađi eambo čiekŋudit eambo, muhto áiggun dušše namuhit. Čuoggát oppalaš oasis eai válldat maid oahppit galget oahppat iešguđet fága hárrái, muhto obbalaččat movt oahppit galget ovdánit olmmožin ja oazžut obbalaš ipmárdusa ovamearkka dihte servvodaga birra: *Dárkkuhusa ozadeaddji olmmoš, hutkkálaš olmmoš, bargi olmmoš, oppalaččat oahppan olmmoš, ovttasbargi olmmoš, birasdihtomielalaš olmmoš ja integrerejuvvon olmmoš*. (Udir 3: 2018).

Oanehaččat sáhtta čilget sámi oahpahušas prinsihpat-oasi čoahkkáigeassun mearrádusaid hárrái, go dát oassi "*oktiigesset ja čiekŋudit oahpahušlága ja láchkaásahušas mearrádusaid, dasa gullá maid oahppoplánabuvttus*." (Udir 4: 2018).

Sámi parallealla seammaárvosaš oahppoplánat leat oahppoplánat mat gustojit hálddašanguovlluid oahppoplánaid, ja oassi *sámi oahppoplánat joatkkaoahpahusa prográmmafágain* dieđusge fátmasta prográmmafágaid.

Oassi *sámegeiellafága oahppoplánat* leat juhkkajuvvon dásiid mielde, das makkár dásis oahppi lea ja man guhká vuodđoskuvllas sámegeielloahpahusa lea čuvvon. Mii juohkit vuosttašgielagiid ja nubbingielagiid vuosttažin. Vuosttašgielat oahppoplánas dađi eambo ii šat juoge dásiid mielde, muhto nubbingielagat joatkkaskuvllas leat juohkán golbma dásiid mielde; *sámegeiella 2*, *sámegeiella 3* ja *sámegeiella 4*. Nubbingielagiid dássejuohkin in áiggo dađi eambo čiekŋudit. Dán čállošis leat vuosttašgielatoahppoplánat vuodđun, ja dehálaš čalmmustahttit ahte vuosttašgielagat eai leat juhkojuvvon dásiid mielde seamma ládje go nubbingielagat. Cuovvovaš osiin čiekŋudan vuosttašgielagiid mielde, álggos obbalaš muhttu dáfus ovdal go konkrehta gelbbolašvuodamihttomeriid buvttán.

2.1.1 Vuosttašgielagiid obbalaš mihttu - Váldosuorggit

Joatkkaskuvladasis leat ohppiin iešguđetlágan vejolašvuodát iešguđet báikkiin sámegeielloahpahusa dáfus. Hálddašanguovlluin leat sierra njuolggadusat ja oahppit sáhttet válljet sámegeielloahpahusa, sihke vuosttašgiellan ja nubbingiellan, muhto maiddá eará báikkiin ja gávpogiin fáallet sámegeiella fágan. Mohtunráje joatkkaskuvllat fáallet velá sámegeiella vierrogiellan, muhto dá lea fáladat mat oahppit eai sáhte gáibidit. Sámegeiella oahppoplána joatkkaskuvllas lea huksejuvvon golbma iešguđet oasi mielde, ja maiddá luohkáid mielde. Luohkáid mielde rivdet ohppiid gelbbolašvuodamihttomearit, muhto oahppoplánas leat maid obbalaš oahppoplána ja obbalaš mihttomearit joatkkaskuvllaohppiide. Vuosttaš oassi ovddasta *njálmálaš gulahallan*. Oanehaččat sáhttá lohkat ahte oassi váldá ovdan guldaleami, sártnodeami ja ságastallama iešguđet oktavuodáin maid oahppit vásihit.

(Udir 5: 2018).

Nubbi oassi lea *čálalaš gulahallan* mii váldá ovdan ohppiid sámegeiella lohkama ja čállima. Oahppit galget lohkat iešguđetlágan teavsttaid iešguđet šáŋŋeris oahppama dihte,

muhto maiddá movttiidahttit ja hásttuhit iežaset lohkamii ja čállimii, erenoamážit sámegillii. (Udir 5: 2018).

Dasto lea goalmát ja maŋemus oassi, *giella, kultuvra ja girjjálašvuohta*, jáhkkimis viidásamos oassi oahppoplánain, ja oassi mas justá gávdná guovddáš oasi masterčállosii. Namuhan oasis leat máŋga iešguđetlágan fáttá maid fátmasta. Obbalaččat sáhtta lohkat ahte oassi čalmmustahtta ohppiid giella- ja girjjálašvuođaipmárdusa, muhto maiddá sámegiela ja girjjálašvuođa rievdadeami dološ áiggi otnáži. Guovddáš oassi vuosttašgielagiid oahppoplánas lea oahpásmuvvat iešguđet áigodagaide ja teavsttaide gullelaš áigodagaide, sihke čáppagirjjálašvuođa- ja áššeprosasašáŋŋeris, ja sihke oanehis ja guhkebuš teavsttaide. *Giella, kultuvra ja girjjálašvuohta*-oassi sirre golbma iešguđetlágan áigodaga mielde. Dát áigodagat leat guovddážat čállosis, ja čuovvovaččat čilgen lagabui iešguđet áigodaga luohkáid mielde. (Udir 5: 2018).

2.1.2 Gelbbolašvuođamihttomearit

Dássáži oahpistan lohkkái sámegielohppiid oahppoplána váldosurggiide ja maid oahppit obbalaččat leat galgan oahppat go loahpahit goalmát jagi joatkkaskuvllas, sihke *njálmmálaš gulahallan-oasis, čálalaš gulahallan-oasis ja giella, kultuvra ja girjjálašvuohta-oasis*. Dán oasis áiggun ges oahpistit gullelaš gelbbolašvuođamihttomeriide oahppoplánas masa guorahallama lean čatnan. Danin maid in buvttu nuppi luohká studerenráhkkanahhti ohppid gelbbolašvuođamihttomeari go ii leat oassin čállosis.

Iešguđet luohkáide lea mearriduvvon makkár áigodat lea guovddáš ja masa oahppit galget oahpásmuvvat. Čuovvovaččat ovdanbuvttán luohká gullelaš áigodaga ja movt oahppoplánain leat hábmen gelbbolašvuođamihttomeari maid oahppit galget máhttit.

Vuosttaš luohká studerenráhkkanahhti oahppoprográmma ja nuppi luohká fidnofágalaš oahppoprográmma válddaha áigodaga 1995 logu rájes otnáži ja oahppit galget lohkat iešguđetlágan teavsttaid čállon gullelaš áigodagas. Oahpahusa mihttomearri go gárve vuosttaš luohká studerenráhkkanahhti oahppoprográmmain dahje nuppi luohká fidnofágalaš oahppoprográmmain, galget oahppit máhttit

”lohkat muhtin teavsttaid áigodagas maŋjel 1995, bidjat daid kulturhistorjjálaš oktavuhtii ja reflekteret giela ja sisdoalu hárrái”

(Utdanningsdirektoratet 1: 2018).

Goalmmát luohká studerenráhkkanahatti oahppoprográmma oahppit galget máhttit

“lohkat ja dulkot ovdasteaddji teavsttaid, áigodagas 1965 rájes 1995 rádjái, ja digaštallat movt áigodaga servodatlaš ja kultuvrralaš dovdomearkkat vuhttojit teavsttain.”

(Utdanningsdirektoratet 1: 2018).

2.4 Etnokritihkka ja álgoálbmotgirjjálašvuohta

Dán vuolleoasis ovdanbuvttán *etnokritihka*-doahpaga, vuosttažettiin čilgejumiin mii etnokritihkka lea ja doahpaga vuodđudeaddji, ovdal go buokčalan čiekŋaleappot fáddái ja selvehan etnokritihka lahkonanvuogi ja movt sámi girjjálašvuođa oktavuodas sáhttá čatnat teoriijai. Vuodđun geavahange ieš maiddái etnokritihka jurddahanmálla čáppagirjjálašvuođa guorahallamis čállosa njealját kapihtalis, namalassii analyseren- ja bohtosiidoasis.

Nu movt namahusas juo sáhttá áddet, lea etnokritihkka doaba mii geavahuvvo kritihkkan masa nu. Álgovuolggalaččat bohtá doahpa guovddáš amerihkálaš álgoálbmotgirjjálašvuođadutkis Arnold Krupat. Son introduserii *“ethnocriticism”* 1992:s girjjistis *Ethnocriticism : ethnography, history, literature*. Girjji ja kritihkkadoahpaga vuolggasadji lei Davvi-Amerihká indiánaid girjjálašvuohta ja álgoálbmoga teakstalahkonanvuohki. Guovddáš čáli ja dutki sámi servvodagas, Harald Gaski, čilge

“Etnokritihkka lea postkoloniála teoriija ja kritihka variánta, mii berosta eanemusat iešguđet lágan teavsttaid ja kultuvrraid deaivvadeamis, seammás go dat diktá álgoálbmogiid iežaset jiena gullot.” (Gaski 2007).

Jurdda lei ahte kritihkálaš teoriijat galge ávkin lahkonanvuohkái ja áddejupmái guorahaladettiin girjjálašvuođa ja kultuvrraid deaivvadeami ja oktavuoda. Amerihkálaš Arnold Krupata oktavuodas lea sáhka kritihkálaš teoriija deaivvadeamis indiánaid ja Davvi-Amerihkálaččaid gaskkal, sihke girjjálašvuođa ja kultuvrra deaivvadeami hárrái, muhto diehttelas sáhttá kritihkka čatnat eará álgoálbmogiidda, ja ii duššefal Amerihkás.

Etnokritikkka-namahusa ja doahpaga vuodđu lei *ethnohistorjá*. Ethnohistorjá lei indiánaidguorahallan 1950-logu rájes mas historjjálaš oktavuotta ja ráját indiánaid ja amerihkálaččaid gaskkal lei guovddážin, dahje "*Indian-white relations*" nu movt Krupat ieš čilge girjjistis (Krupat 1992: 4). Go čilge rájáid dahje "*frontier*", Krupat oaivvilda rájáid indiánaid ja vilges olbmuid gaskkas ja čilge

"... a series of those points apparently marking a clearly discernible line between "us" and "them." Rather, in a more relativist manner, the frontier is understood as simply that shifting space in which two cultures encounter one another" (Krupat 1992: 6).

Krupat oinnii dárbbu kritikkalaš teoriijaide ja metodaide mat guoskkahedje sihke antropologija-, historjjá- ja girjjálašvuodabeliide go álgoálbmogiid áigu lahkoni, mas ethnohistorjá ja dan guorahallamiin lei vuodđun.

Dađistaga lea Krupat ođđaset girjjis, *Red Matters: Native American Studies* (2002), ovddidan doahpaga etnokritikka *kosmopolihkalaš komparatiivvalašvuotan*. Son buktá guokte goabbatlágan vuolggaoainnu ja vuolgga áddejupmái go Amerihká álgoálbmogiid girjjálašvuoda galgá lahkoni; *Našunalisttalaš* ja *Indigenisttalaš* lahkoneapmi ja áddejupmi. *Kosmopolihkalaš* oainnu mielde lea ges goalmmát lahkonanvuohki maid Krupat buktá:

"[...] the cosmopolitan would cobble her criticism out of a variety of perspectival possibilities" (Krupat 2002: 9).

Kosmopolihkalaš lahkonanvuohkái váldá vuhtii sihke našunalisttalaš ja indigenisttalaš oainnuid, muhto kosmopolihkalaš lohkanvugiin deattuha Krupat ahte lihccut ovttalaš lahkonanvugi, ii daga ahte nuppi vuogi galgá ipmirdit áidna ja rievttis dulkonvuohkin (Krupat 2002: 9).

Guovddáš oassi maid Krupat etnokritikkain čalmmustahtá lea konteaksta logadettiin Amerihká álgoálbmot teavsttaid, ja oassi maid Harald Gaski lea čatnan sámi girjjálašvuodain. Gaski viiddiida Krupata etnokritikka-doahpaga *álgoálbmotgirjjálašvuoda kritikkii* sámi girjjálašvuoda oktavuodas (Gaski 1998: 33-34). Kultuvrralaš konteaksta ja áddejupmi buktá ođđa vejolašvuodaid álgoálbmogiid čállosiid oktavuodas ja vejolašvuodaid linjjáid gaskkal lohkat ja dulkot osiid mat soitet

oaivvilduvvon omd. čiegusdiehtun. Gaski čatná etnokritihka lahknanvuogi guhkebuš sámi luoheteavsttaid lohkamii ja čilge ahte guorahalladettiin ferte kultuvrralaš-, giella- ja servvodat dili váráš lohkat ja dulkot. Girjjiin *Med ord skal tyvene fordrives* geavaha Gaski guhkebuš epihkka luoheteavstta *Suola ja noadi*, maid Jakob Fellman lea čállán, ovdamearkan čilgedeamis movt sápmelaččat logadettiin luoheteavstta siskkáldas kultuvrramáhtuin ja áddejumiin sáhttet linjjáid gaskkal lohkat ja áddet osiid maid dáža ii ádde seamma ládje.

2.6 Čoahkkáigeassu teoriijain

Teorehtalaš vuodđu dán čállošis lea vuosttaš ja goalmát luohká oahppoplánat joatkkaskuvllas, ja luohkáid gullelaš áigodagat gelbbolašvuodamihttomeriid vuodul. Oahppoplánat leat juohkásan golmma osiide:

1. *Njálmmálaš gulahallan*
2. *Čálalaš gulahallan*
3. *Giella, kultuvra ja girjjálašvuohta*

Giella, kultuvra ja girjjálašvuohta-oasis iešguđet oahppoplánas lea oahppočuoggá mii ovdanbuktá konkrehta áigodaga mainna oahppit galget bargat ja oahpasmuvvat. Vuosttaš luohká oahppit galget lohkat teavsttaid mat leat čállon gullelaš áigodagas, ja lassin velá “*bidjat daid kulturhistorjjálaš oktavuhtii ja reflekteret giella ja sisdoalu hárrái*” (Utdanningsdirektoratet 1: 2018). Goalmát luohká oahppit galget ges lassin lohkkamii “*digaštallat movt áigodaga servodatlaš ja kultuvrralaš dovdomearkkat vuhttojit teavsttain*” (Utdanningsdirektoratet 1: 2018).

Etnokritihkka lea kritihkalaš doaba maid Arnold Krupat lea geavahan Amerihká álgoálbmogiid teavsttaid oktavuodas, ja mii galgá ávkin lohkkii álgoálbmotteavstta lahkoneapmái. Doahpaga lea Harald Gaski dasto čatnan Norgga álgoálbmoga teavsttaide – sámi girjjálašvuhtii. Teavsttaid maid ieš maddái lean välljen lohkat ja guorahallat, leat čállon sámi girječállis, ja danin maid dehálaš čalmmustahttit.

3. Metodaoassi

Nuppi kapihttalis lean ovdanbuktán čállosa teorijaoasi ja makkár teorijaid lean geavahan vuodđun čállosii. Mihttu dán kapihttalis lea buktit dutkanmetoda maid lean geavahan čuolmma vástideamis, muhto maidái dutkangažaldagaid mas lea leamaš beroštupmi čatnat oktii fáttá ja čuolmma čállosis. Orro lunddolaš álggus ovdanbuktit guorahallama metoda ja movt lean čohkken dieđuid, dasto čatnat gullelaš teorijaid oktii geavahuvvon dutkanmetodaide. Románaide lean välljen geavahit narratologálaš guorahallama metodalaš lahkonaanvuogi váldometodan.

3.1 Narratologalaš guorahallan

Narratologalaš guorahallanvuohki lea guovddázis dán čállosis. Njealját kapihttalis ovdánbuvttán iežan bohtosiid geavahettiin justa dán guorahallanvuogi vuodđun guorahallamis. Doaba *narratologi* mearkkaša oahppu muitalusaid birra (Gaasland 2009: 23). Narratologalaš analyseren lea girjjálašvuoda analyserenreaidu mas muitalanvuohki lea guovddázis. Mads Claudi (2013: 80) čilge ahte narratologalaš analysa oktavuodas lea gažaldat movt teaksta lea muitaluvvon ja čállojuvvon. Gaasland (2009: 13-14) buktá golbma iešguđetlágan gáibádusaid girjjálašvuodadieđa analyseremii ja metodai. Vuosttažettiin galgá metoda doaibmat dievasmahttin tekstii. Dan oktavuodas lea dehálaš ahte teavstta dagat amasin lohkkamii. Dasto čállá Gaasland ahte “*en metode må inneholde prosedyrevedtekter og/eller begrepsinventar som er mest mulig entydige og motsigelsesfrie.*”. Dat mearkkaša ahte analyseremis berrešii smiehttat doahpágiid maid geavaha, ja geavahit daid rievttis oktavuodas. Loahpas čalmmustahtá narratologiija ja bidja gáibádussan narratologalaš doahpágiid oktavuodas maidái buktit ovdamearkkaid teavsttas maid lea analyseren.

Analyserenreaidu galgá lohkkái buvttadus lohkkamii. Movt teaksta lea huksejuvvon ja movt čállit lea välljen čállit teavstta, leage maid Claudi čilge árvvolaš guorahallat narratologalaš analyseremis. Gérard Genette strukturere ja sirre analysadoahpágiid kategorijaid mielde, ja sihke Rolf Gaasland ja Petter Aaslestad čujuheaba fránskalaš Gérard Genettei ja vuodđudeaba Genette ásadeaddjin narratologalaš guorahallanvuohkái iežaska girjjiin. Analysadoahpágiid maid dán čállosis lean geavahan vuodđun, leage vuosttažettiin vižžon Rolf Gaaslanda ođđaset girjjis, *Fortelleren*

hemmeligheter, 2009 rájes. Muhto lassin velá Petter Aaslestada boarráset girjjis *Narratologi – en innføring i anvendt fortellerteori* 1999 rájes. Gaasland ja Aaslestad ollisteamba nubbi nuppi buori ládje, ja danin čujuhan goappašat girjjiide analysas. Doahpagiid hárrái lea Gaasland guovddáš, ja nuppi dáfus lea Aaslestad dehálaš analyseremis go čiekŋudan doahpagiid maid Gaaslanda girjjis lean viežžan.

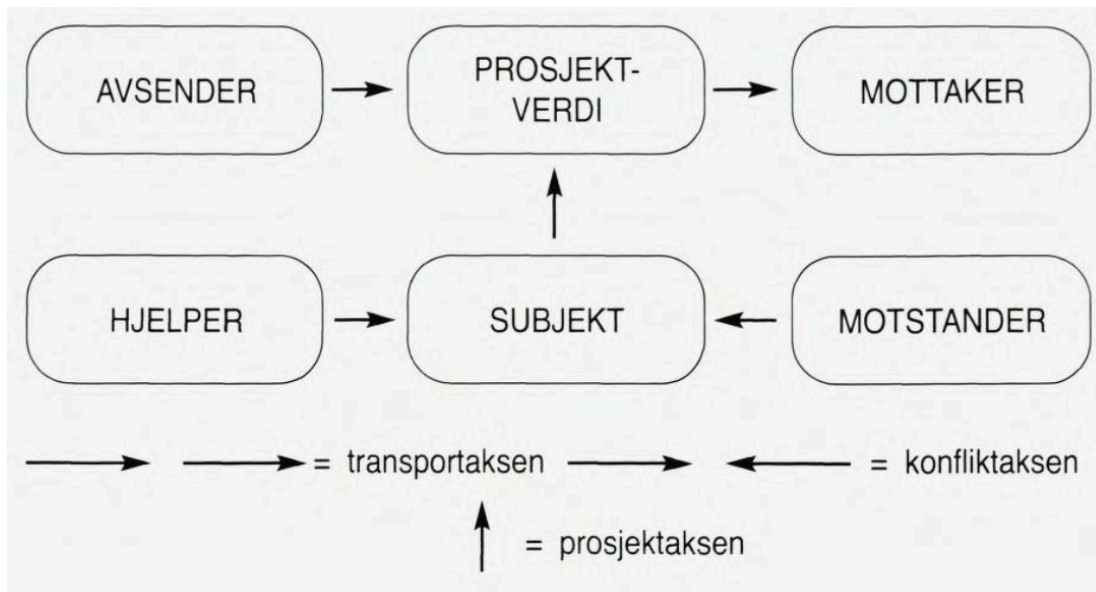
Goappašat románaide maid lean lohkan ja guorahallan, lean välljen čalmmustahttit seamma osiid. Vuodđun narratologalaš analyseremii leat dát kategoriiat:

- Persovdnagovvideapmi aktantmodealla vuodul, lassin čiekŋudeapmi váldopersovdnii románas.
- Geahččanguovlu
- Ortnet, bistu ja frekveansa
- Báiki

3.2.1 Aktantmodealla

Aktantmodealla lea modealla mii čájeha teavsttaid struktuvrra. Eanaš várra čatnet aktantmodealla oktii cukcasiin dahje muitalusain, muhto lea narratiivvaláš guorahallamis maid vuogas reaidu go áigu romána aktevrraid funkšuvnna. Ruoša dutki Vladimir Propp, lei vuosttažin geavahit modealla ruošša cukcasiid struktureremis olbmuid ja teavstta. Dasto lea dutki Algirdas J. Greimas ovddidan Propp modealla 1966:s (Gaasland 2009: 99-101). Dábálaččat leat iešguđet aktevrrat modeallat olbmot, muhto Gaasland (2009: 100) čielggada ahte ii leat dárbbášlaš álohii olbmuid bidjat aktevran. Dan oaidná maddái Kátjá-romána ja SMS:at Sohpparis-romána modeallain maid bohtosiid-kapihttalas buvttán.

Gávdnojit mánja iešguđetlágan aktantmodeallat, muhto juohke modeallas oaidnit movt iešguđet aktevra ovttasdoibmet. Dá buvttán Gaaslanda modealla maid čállošis lean geavahan vuodđun:

Govus 1 Gaasland (2009: 100).

Vuosttažiin analyseremis ferte subjeavtta mearridit. Subjeakta aktantmodeallas lea diskurssa váldopersovnda. Dasto ferte guorahallat subjeavtta áigumuša diskurssas (Gaasland 2009: 100). Go daid lea mearridan, de sáhtá dasto guorahallat eará aktevrraid ja mearridit daid funkšuvnnaid teavsttas.

Gaasland (2009: 100-101) čalmmustahtá ahte aktantmodealla lea álgoálggus jurddahuvvon cukcasiidda, ja ii álohii heive románaide geavahit vuodđun strukturereimis ja guorahaladettiin aktevrraid funkšuvnnaid. Cukcasiin lea dávjá olbmui dušše okta rolla, ja dávjá stuora kontrásta bahás olbmui ja burii olbmui gaskkas. Románain maid dán čállois áiggun analyseret, váldonjuolggaduslaš eai leat máŋga iešguđet iešvuodát aktevrrain ja eai doaimma máŋga iešguđet rollain seamma ollu, ja danin sáhtán ákkastallat manin aktantmodealla doaimmá romána analyseremiin.

4. Bohtosat

Dán kapihtalis buvttán obbalaš narratologálaš analysa románain maid lean lohkan ja guorahallan. Čuolbman čállosii lean hábmen dán ládje:

Movt doibmet románat Kátjá ja SMS:at Sohpparis geavahit vuodđun oláheamis gelbbolašvuodamihttomeriid?

Vástideamis válđočuolmma lean välljen bidjat vel liige dutkangažaldaga persovnnalaš beroštumi dáfus ja gáržudeami dihte:

Bohtá go ovdan movt dáruiduhttinpolitihkka ja assimileren lea váikkuhan válđopersovnnaide románain?

Lea dehálaš ja áššáigullelaš válđočuolbmái bidjat vuodđun lohkamii ja teakstaanalyseremii, lassin dutkangažaldaga, gávnaheamis leat go girjjit maid lean guorahallan ávkkálaš ohppiide ja oahpahussii joatkkaskuvllas. Álggos buvttán oanehaččat obbalaš gova sámi girjjálašvuhtii iešguđet áigodagaide sierra oasis. Dasto juogán dán kapihttala guovtti válđooasi mielde.

Románaid in leat jagiid mielde dahje kronologalaččat struktureren, muhto baicce oahppoplána vuodul ja joatkkaskuvllaluohkáid mielde. Dasto bohtá vuosttaš luohká teakstaanalyisa vuosttažin jna. Iešguđet vuolleoasis kapihttalis álggahan oanehis čoahkkáigeasuin teavsttaide maid lean guorahallan, ávkin sihke analysalohkamii ja áddejupmái ieš analyseremii. Dasto geavahan narratologálaš lahkonaanvuogi analyseremis teavsttaid: Elle Márjá Vars románá *Kátjá* (1986) ja Ann Helen Laestadius románá *SMSat Sohpparis* (2011). Vuodđun geavahan Rolf Gaasland girjji *Fortellerens hemmeligheter – innføring i litterær analyse* (2009) lassin Petter Aaslestad girjái *Narratologi – en innføring i anvendt fortellerteori* (1999). Geavahettiin goappašat teoriijaid olahan vuđolaš ja dievasmahttojuvvon vuodun analyseremii. Vars ja Laestadiusa guovtto teavsttat leaba goappašagat románat ja ollu ovttaláganvuodát muđui maid. Danin lean välljen čuovvut seamma narratologálaš lahkonaanvuogiid románain ja fátmastit seamma osiid. Osiid narratologálaš analyseremis maid goabbat románain áiggun guorahallat lea *persovdnagovvideapmi*, ja erenoamážit válđopersovnna, *geahččanguovlu*, *ortnet*, *bistu ja frekveansa*, ja loahpalaččat narratologálaš analyseremis guorahalan *báikki*. Loahpas áiggun lassin guorahallat románaid *motiivva* ja *fáttá*. Logadettiin analyserenoasi berre geahččat obbalažžan, lassin oktagaslaččat. Sivvan dasa lea go in leat háliidan geardduhit nu sakka analyseremis.

Girjjálašvuohta doaibmá servvodaga speadjalin. Girjjálašvuodain oaidnit dávjá movt servvodat lea dan áigodagas, ja danin lean ge maiddá, lassin oahpaplána vuodul, välljen teavsttaid mat leat čállojuvvon goabbat áigodagas maid guorahalan čállois.

SMS:at Sohpparis ilmmat áigodagas go gádnojit mánga iešguđet girječállit, ja maiddá ollu nisongirječállit. Ann Helen Laestadius lea okta dain. Kátjá nuppi dáfus ilmmat dan áigodagas maid gohčodit ČSV-áigodahkán ja ollu ođđa sámi girječállit móránedje.

4.1 Ann Helen Laestadius – *SMSat Sohpparis*

Dán oasis buvttán obbalaš analysa Ann Helen Laestadius románas *SMS:at Sohpparis*. Vuodđun analyseremii lean geavahan narratologalaš lahkonaavuogi ja čujuhan sihke Rolf Gaasland girjá, *Fortellerens hemmeligheter – innføring i litterær analyse* (2009), ja Petter Aaslestad girjá, *Narratologi – en innføring i anvendt fortellerteori* (1999). Nu go lean ovdalaš namuhan, lean välljen goappašat girjjiid metodalaš vuodđun danin go háliidan vuđđolaččat analyseret girjjiid, ja guovtti girjiin vuodđun lea vuolgga maiddá eambo luohhtevaš. Gaaslandas ja Aaslestadas leat goabbat guovddášsuorggit maid fokusereba, ja danin maid ollisteaba nubbi nuppi. Mun álggahan analysaosiin buktit gullevaš dieđuid girječállit ja girjji birra, ovdal go buvttán čoahkkáigeasu girjjistis. Dehálaš oassi maid goappašat románaid dáfus áiggun čiekŋudit, sihke *Kátjás* ja *SMS:at Sohpparis*, lea konteksta sáŋŋár ja girječállit gaskkal. Dát lea dehálaš čalmmustahttin sivvan go oaidná ollu ovttaláganvuodaid váldopersovvna ja girječállit gaskkas. Dasto čiekŋudan girjii sisdoalu narratologalaš lahkonaavuogi vuolggain. Analysas leat iešguđet bealit maid lean čiekŋudan ja analyseren, muhto persovdnagovvideami lea guovddázis girjjiis, ja danin maid analyseremis. Goappašat románain leat ollu ovttaláganvuodát, ii fal dušše šáŋŋera hárrái. Go obbalaš girjeanalyseremiid maŋŋel buvttán analyserema fáttá dáfus, dáruiduhttin ja assimileren, lean välljen guorahallat seamma osiid sihke Ann Helen Laestadius románas ja Elle Márjá Vars románas. Kátjá analysa buvttán 4.2 oasis. Guorahallan- ja analyserema dáfus ii leat makkárgé dadjamuš dahje čálloša čulbmii ahte girji lea rievtti mielde ruotagielgirji čállon, ja dasto áiggi mielde jorgaluvvon sámegillii.

4.1.1 Gullevaš dieđut

SMS:at Sohpparis lea nuoraidromána maid ruotabeale sápmelaš Ann Helen Laestadius lea čállán. Son lea Gironis Davvi-Ruotas bajásšaddan, muhto orru dál Stockholma olggobealde Solna suohkanis. Laestadius bargá sihke journalistan ja girječállin, ja *SMS:at Sohpparis* lea ge nammalassii su álgoromána. Girji almmuhuvvui vuosttažin 2007:s ruotagillii, *SMS från Soppero*, ja lea vuosttaš girji girječoakkáldagas Agnesa birra, váldopersovdna románas. Oktiibuot leat golbma eará girjji girječoakkáldagas lassin *SMS:at Sohpparis* girjái:

1. *Hej Vacker*, almmuhuvvon 2010:s
2. *Ingen annan är som du*, almmuhuvvon 2011:s
3. *Hitta hem*, almmuhuvvon 2012:s

Laestadius duođai lihkestuvai vuosttaš girjjiin, ja 2011:s jorgaluvvui *SMS:at Sohpparis* davvisámegillii, lullisámegillii ja julevsámegillii, lassin suomagillii. *SMS:at Sohpparis* lea áidna girji girječoakkáldagas mii eará gielaide lea jorgaluvvon. Ruotagiellgirjjiin *SMS från Soppero* son maddái vuittii Nordiska Museets girječálligilvvu 2007:s mas fáddá lei “*Att vara ung same i dag*”. Lihkostupmi girjjiin ii noga vel; Guokte vuosttaš girjjiiguin – *SMS från Soppero* ja *Hej Vacker*, lea Laestadius ožžon filmbakontrávtta ja girjjit galget goappašagat filmatiserejuvvot. (Junkka 2011) (Ann-Helén Laestadius: *SMS från Soppero* 2018).

4.1.2 Čoahkkáigeassu

Nuoraidrománas čuovvut Agnesa, 13 jahkásaš nieida gii orru Solnas, Stockholma olggobealde. Agnesa áhčči lea ruottelaš ja eadni ges davvi-sápmelaš. Vaikko lea sámegielat eadni, ii leat Agnes goassege oahppan sámegiela. Nuorran fárrii Ánne Sára, Agnesa eadni, *Sohpparis* eret gitta Solnai. Fárremiin botkii maddái oktavuoda sámevuhtii ja sámegillii. Vaikko Agnes ii máhte sámegiela iige dieđe nu ollu iežas máttuid birra, lea Agnesis beroštupmi, ja lea dál čihkosis oahppame sámegiela. Muhtun beaivve oažžu Agnes *SMS*-dieđu. Sámegillii. *SMSa* bohtá Davvi-Ruotas eatni ruovttubáikkis, gos Agnesis ain leat lagas fuolkkit. Go fitná *Sohpparis* gidđat, lea son ovdagiiti šiehtadan deaivvadit Heaikkain, *SMS:a* sáddejeaddji. Heaika bovde Agnesa mielde vuolgit duoddarii helikopteriin misiid geahččat go šaddet. Go Agnes joavdá fas *Sohpparii*, viehkkala Ristena lusa. Risten lea Agnesa oambealli ja lagas olmmái, ja Agnes

illudii muitalit mátkki birra. Muhto Risten lea suhttan. Duodai suhttan. Vuosttažettiin go Agnes ii leat hástán su mielde vuolgit, muhto maiddái go Agnes lea bohtán davás stoahkat sápmelažžan go sutnje heive, vaikko su oaivila mielde ii leat albma sápmelaš. Girjji loahpas Gáren fitná Ristena luhtte jearahallame riidala birra, ja muitala movt sutnos Ánne Sáráin nogai oktavuohhta nuorran. Ánne Sárás lei losses dilli sápmelažžan, ja loahpas heittii sámasteame. Gáren ii goassege ipmirdan manin ovdal go ollesolmmožin šattai, ja lei gáhtán ahte ii dorjon olbmá go leigga nuorat. Gáren balai ahte Risten maid gáhtá jus ii mana humadit Agnesiin. Risten ja Agnes humadeaba riidala birra ja maiddái Agnesa identitehta birra. Risten ádde loahpas ahte vaikko Agnes ii leat dakkár sápmelaš go eanaš Sohpparsápmelaččat, lea son maid aŋkke sápmelaš. Go áhkus lea rieggádanbeaivi lea Agnesis maid gákti badjelis doaluin skeaŋkan áhkkui. Ruovttumátkkis hupmaba etniin skeaŋka birra, ja eadni lea behtohallan go Agnes ii leat sutnje muitalan dan birra, ja nuppi dáfus lei eadni áidna geas ii lean gákti badjelis doaluin go vel Agnesis ge lei gákti badjelis. Eatni guovttos Agnesiin šiehtadeaba loahpas ahte eadni galgá sámegeiela hupmagoahtit suinna ruovttus vuoi son oahppá sámástit.

4.1.3 Romána šáŋŋer

Eli Glomnes (2005: 97-98) čilge girjjistis *Skriv bedre!* movt šáŋŋer váikkuha lohkkamii. Lohkkis leat vuordámušat sáŋŋerii ja maiddái de lohkkamii. Šáŋŋeriin bohtet maid njuolggádusat mii heive gosa románas ja movt kommunikašuvdna galggašii leat iešguđet šáŋŋeriin. Danin lea maiddái šáŋŋermáhttu dehálaš bealli lohkkamis vuoi romána lohkkat ja áddet nu go čállu lea jurddašan.

Románašáŋŋer gullá čáppagirjjálašvuhtii. Nu go Kátjá-romána analysaoasis maid áiggun čalmmustahttit, mearkkaša gullelaš šáŋŋer ahte teavstta galgá lohkat ja guorahallat fiktiiván. Bajábealde lean buktán gullelaš dieđuid girječállu, ja maiddái girjji birra. Girječállu ja čoahkkáigeasu vuodul háliidan fuomášuhttit ovttaláganvuodaid girječállu ja váldopersovna gaskkas. Lassin guorahallat ovttaláganvuodaid Laestadius ja Ánne Sárá, Agnesa eadni, gaskkas maid. Álggos sáhtá namuhit ahte sihke Ann Helen Laestadius ja Agnes leaba nisonolbmot. Soai orruba goappašagat Solnas Stockholma olggobealde, muhto leat lagas fuolkkit Davvi-Ruoŋas. Fáttá dáfus lea identitehtaohccan ja mooráneapmi guovddážis. Girječállis lea maid leamaš iežas identitehtaohccan. Malin Andersson Junkka čállá Laestadius ja su bajásšaddama birra: “*I skolan dolde hon sin*

samiska identitet för att slippa glåpord som «lappdjävel». I dag har journalisten och författaren Ann-Helén Laestadius hittat sin roll som same.» (I dag vet jag att man kan vara same utan språket 2018). Agnesis oaidnit lea stuorra beroštupmi sápmelaččaide, ja lea suoli oahppame sámegeiela. Laestadiusas maiddá vuhtto beroštupmi sápmelaččaide go čállá romána mas sápmelaččat ja sámi eallin Davvi-Ruožas lea guovddázis. Románas leat velá vuđolaš dieđut boazodoalu birra mat bohtet ovdán ovdamearkka dihte dialogiaid bokte.

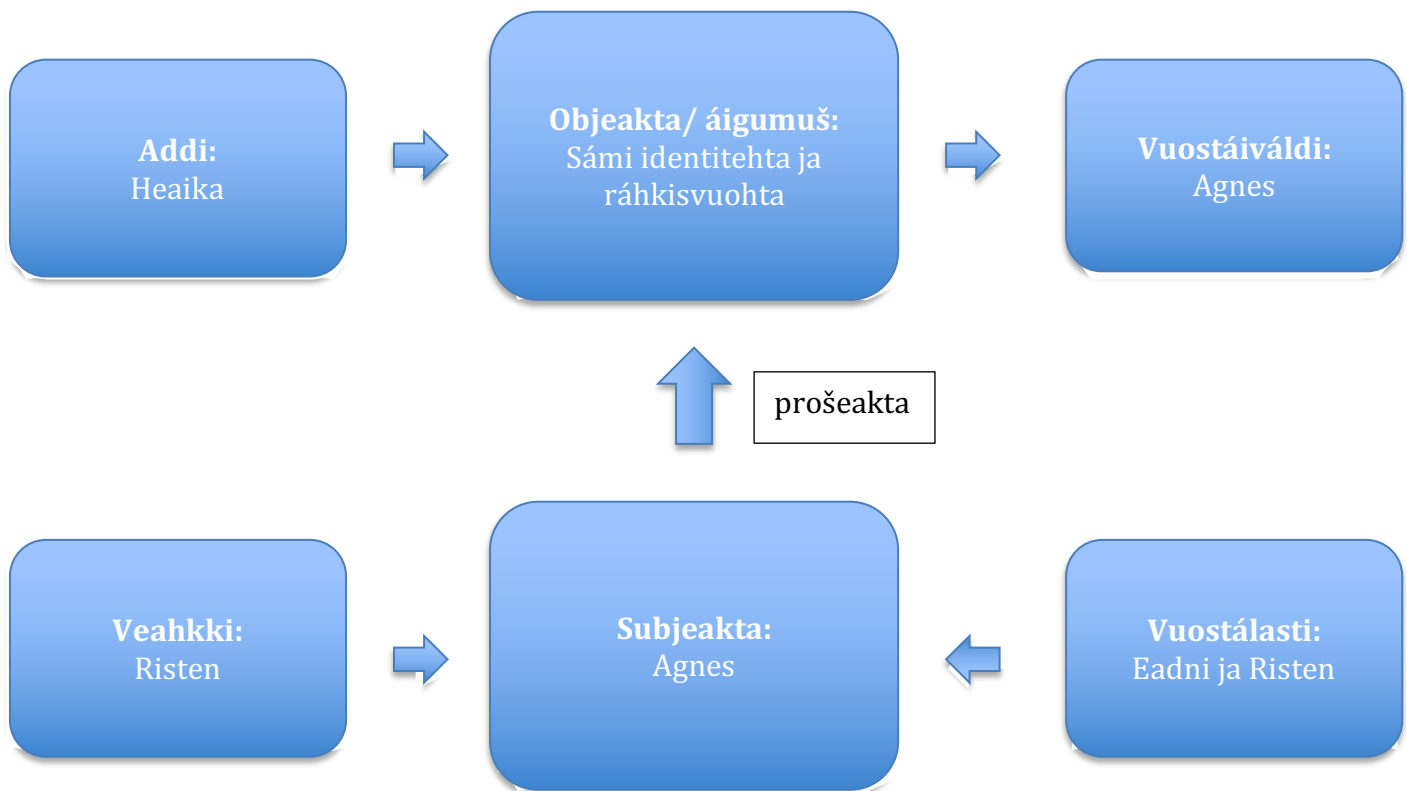
Sáhhtá maiddá čatnat Áne Sára girječállái, muhto girječállu ollesolmmožin. Mii lohkat románas ahte Áne Sára bargá journalistan, seamma go Laestadius ieš maid: *"[...] gos orui etniinis gii lei journalista ja áhčiiinis gii barggai hábmejeaddjin."* (sii. 9). Nu movt namuhan bajábealde, lea Laestadius Gironis Davvi-Ruožas eret ja lea sápmelaš. Viidáset ovdamearkkas maid bajábealde buvttán, oažžut diehtit ahte Áne Sára lea maiddá davvisápmelaš: *"Eadni lei davvisápmelaš muhto ii sámástan."* (sii. 9). Laestadius lea Gironis šaddan 1971:as. Go Agnes jearrala Juhán ednos eatni birra ja manin son ii sámás, bohtá vel lassin ovdan ahte Áne Sárás lea maiddá gullevašvuohta Gironii. Son lea Gironis orron: *"li soaitán ge nu imaš ahte Áne Sára šattai ruottelažžan go orui Gironis. 20 jagi áigi lei dilli vel vearrát."* (s. 15).

Dá leat muhtun ovdamearkkat movt girječállu ja váldopersovvna, muhto maiddá oalgepersovdna Áne Sára, sáhhtá oktiičatnat girječállu. Teaksta lea meroštuvvon fiktiivu, ja danin maiddá logan ja analyseren fiktiivu.

4.1.4 Persovdnagovvideapmi

Romána persovdnagovvideapmái áiggun struktureret aktantmodealla vuodul ja čilget manin lea buorre vuoddu analyserenmii. Gaasland (2009: 100-101) deattuha aktantmodealla geavaheami ahte ovddemussii lea cukcasiidda jurddašuvvon čájeheamis cukcasa struktuvrra ja guorahallat olbmuid doaimma teavsttas. Muhto aktantmodealla doaimmá maiddá narratiivvalaš guorahallamis vuogas reaidun. Jus aktantmodealla áigu geavahit narratiivvalaš analysas, berre smiehttat romána birra ja smiehttat heive go aktantmodealla geavahit vuoddu persovdnagovvideapmái. *SMS:at Sohpparis*-romána akteverrain eai leat máŋga iešguđetlágan iešvuodát, luonddut dahje rollat, ja dasto doaimmá buorre vuoddu persovdnagovvideapmái.

Namalassii modeallain buvttán guovddáš oassádalliid románas ja makkár oktavuoha aktevrain lea guhtet guimmiineaset. Modealla maid geavahan lea vuolgga ruoššalaččas Vladimir Proppas, ja maid lea Algirdas J. Greima lea geahpidan áiggi mielde. *SMS:at Sohpparis*-romána vuolggan šaddá aktantmodealla ná:

Govus 2: Aktantmodealla inspirerejuvvon Rolf Gaasland modeallas (2009: 100)

Modealla mielde buvttán guovddáš aktevrain *SMS:at Sohpparis*-románas mii maddái doaimmá vuolggan persovdnagovvideapmái. Subjeakta aktantmodeallas lea romána váldopersovdna. Agnes lea oassádalli buot doaimmaide ja dáhpáhusaide diskurssas, ja dat lea maddái Agnesis geas lea mii nu áigumuš románas. Objekta dahje áigumuš modeallas oaidnit lea áidna mii ii leat olmmoš. Gaasland (2009: 100) maid čalmustahtta ahte aktantat eai leat álohii obmot, muhto sáhttet ovdamearkka dihte *iešvuodát* ,nu go dán SMS:at Sohpparis-modeallas oaidnit. Gaasland maid čilge ahte iešguđet aktantat sáhttet doaimmat eambo go dušše ovtta rollan. Dan maid oaidnit dán aktantmodeallas mas Agnes doaimmá sihke subjeaktan ja vuostáiváldin, ja Risten gean lean bidjan sihke veahkke-aktantan ja vuostálasti-aktantan. Risten lei veahkin Agnesis goappašat doaimmaide maid objektaaktantan lean bidjan, go son lei gii vuosttažettiin čájehii gova Agnesis Heaikai:

"- Leat goit gova mus vuosehan, Agnes geahččalii.

- Dan gal lean. Muhto in leat goassege addán du nummara. [...]" (sii. 36).

Risten lei maiddá veahkin go Agnes lei ráhkkadahttime áhku riegádanbeaivveskean̄kka ja Agnesa plánaid hirpmástuhttit áhku ja boahit doaluide gávttiin badjelis ovttas Risteniin:

"- Háledat go ain mu veahkehit ávvudeapmái, jearai Agnes loahpas.

- Dan gal dieđusge sáhtán. [...]" (sii. 89).

Dát lea guovddáš oassi románas, ja jáhkkimis maiddá guovddáš oassi aktantmodealla objekta dáfus. Agnesis atná gávtti dehálaččan sámi identitehaohccamis. Ristena lean lassin velá bidjan vuostálasti-aktantan. Agnesa guovttuin lei riidal Agnesa rolla sápmelažžan, ja Risten suhtus dajai ahte Agnes ii leat sápmelaš. Son lea gávpotolmmoš gii boahťa davás ja doaivu ahte lea sápmelaš, muhto ii son máhte ge sámegeiela. Dát čuožai Agnesa sámi identitehta ohccamii, muhto maiddá ráhkisvuođa ja Heaikka hárrái. Agnes lei váivvašuvvan ja ii lean šat oktavuohťa Heaikkain mánggaid beaivvis, ovdal go Risteniin leigga humadan ja soabadan:

"[...]"

- Lean, muhto in leat ságastan suinna. Muhto eahppi go leat gulahallan sotnabeaivvi rájis?

- Lea riŋgen ja ohcan mu, muhto in leat háledan suinna ságastit ...

Dalle Risten ipmirdii makkár olmmái Agnes duođai lei. Lei gulđalan ja váldán vuhtii maid lei dadjan. Son han ii lean goassege gáibidan ahte Agnes galggai Heaikka guođđit. Muhto lei vuogas go ii lean leamaš suinna ja ieža nuoraiguin. [...]" (sii. 90-91).

Dán ovdamearkkain ii dušše buvťte ahte Agnes ii lean humádan Heaikkain dan rájes go bođii duoddaris ja go Risteniin leigga suhtadan, muhto addá maid persovnnagovvideami Agnesis. Dán analyseren ja čielggadan sierra oasis. Vuostálastin lean lassin Ristenii velá bidjan Agnesa eatni. Giella lea guovddáš oassi ja mii vuhtto diskurssas ahte Agnes váillaha. Eatni bijan vuostálastin sivvan go ii oainne árvvu doaimmaide masa Agnes háliida oassálastit. Eadni iige liikon go Agnes coggalii gávtti áhku riegádanbeaivvedoaluide:

"- lei oaivvilduvvon skean̄kan dutnje nai, muljardii Agnes.

- Dan gal ipmirdan. Muhto lei veaháš lossat ...

- ... okto gávtti haga, lasihii Agnes.

- *Juste fal. Lean go mánnálaš? Lean álo dovdan ahte letne seammabealde ja dál ledjen okto.*

- *Moai letne seamma bealde, eadni. Muhto jáhkken háledat šaddat ...*

Agnes ii diehtán šat got galggai joatkit vai ii soardde eatni ila sakka.

- *Jáhkken don nai háliidit šaddat eanet sápmelaš fas ja galge dan šaddat ovttas.*

- *Eanet sápmelaš šaddat? It go oaivvil mon lean sápmelaš?*

- *Dál it ipmir maid jurddahan. Dieđusge leat sápmelaš.*

- *Visot ii leat čadnon gillii, Agnes.*

- *Ii leat ge, dan gal dieđán! Mon han dovdan iežan sápmelažžan vaikko in sámás, muhto jáhkán ahte livččii álkit jus dagalin dan.” (sii. 111).*

Gitta loahpageahčen románas vuhtto eadni rievdame go ánuha ándagassii go ii leat Agnesii addán vejolašvuoda oahppat giela ja hupmagoahdá lassín áigut sámástit ruovttus vuoi Agnes oahpašii sáme giela: “[...] Galggan álgit sámástit ruovttus. Šaddá vissásit álkit dutnje dainna lágiin [...]” (sii. 112). Doaivušii ahte eadni doallá lohpadusaid, ja sáhtašii bidjat eatni veahkkeaktantan maiddái sitáhta vuodul maid dás buvttán. Muhto go dát lea loahpageahčen diskurssas ja lohkki ii dađi eambo oáččo diehtit veahkeha go eadni masa nu, dulkon eatni dušše vuostálastiaktantan.

Heaika dulkon čielgasit govviduvvo addiaktantan áigumuššii románas. Addi lea sihke aktevera gii addá ráhkisvuoda vuostáiváldiaktantai, muhto maiddái aktevera gii bidja juvllaid jorrat nuppi áigomuša dáfus. Heaika sádde SMS:a dieđu Agnesii álggu girjjis, mii boktala velá stuorát beroštumi sámi identitehta beali Agnesis. Heaika lassín bovde Agnesa mielde duoddarii misiid geahččat go šaddet ja oassálastit boazodoalodoaimmaide, mii govviduvvo maiddái dehálaš oassin Agnesii ja su ohccamaii iežas saji sápmelažžan.

Nu movt namuhan álgolaččat dán oasis, lean aktantamodealla maid áigun geavahit vuolggan persovdnagovvideapmái. Ii oro šat veara eambo čielggadit buot aktantaid modeallas, muhto áigun váldopersovna, Agnes, čiekjudit ja analyseret boahttevaš vuolleoasis. Agnes lea lea subjeakta románas ja guovddáš aktevera buot dáhpáhusaide ja doaimmaide diskurssas. Danin lea maid gelddolaš čálmustahttit movt ovdamearkka dihte Agnes ovdána.

4.1.4.1 Agnes

Agnes lea váldopersovdna diskurssas *SMS:at Sohpparis* ja mii čuovvut su eallima stuoragávpotsápmelažžan ja movt lea boahit Davvi-Ruttii sámi guovlui seamma rollain. Son lea 13 jagi boaris čađa olles romána ja bajásšaddan Solnas Ruotas, báiki Stockholmma olggobeal. Doppe son orru etniin gii lea davvisápmelaš, muhto maiddái áhčiin geas lea mearkkaškeahces rolla diskurssas. Áhčči namuhuvvo moatte háve, ovdamearkka dihte go oazžut diehtit mainna bargá: “[...] ja áhčiin gii barggai hábmejeaddjin.” (sii. 9).

Agnes lea čáppa nieida geas leat guhkes sevdnjes vuovttat (sii. 33). Solnas son vázzá skuvlla ja leat olbmát. Namaiguin namuhuvvo ovdamearkka dihte Jenni ja Linnea, muhto sutnos maid, lassin áhččái, leat mearkkaškeahces rollat. Nieiddain leat dábálaš gávpotnuoraid beroštumit; rámbuvrraid mielde vázzit gávpoga guovddázis ja diehtelas bártnit. Muhto Agnesis lea velá eará beroštupmi maid čiegusin lea doaimmahan; oahppat álgodássálaš sáme giela Davvin 1, 2 ja 3 girjjiiguin (sii. 7). Giella lea guovddázin olles romána čađa. Agnesis vuhtto stuorra oassi sámi identitehtas čadnon gillii, vaikko eadni vigga čilget ahte buot ii leat čadnon gillii. Risten maiddái lohka ahte jus Heikkain áiggošii ovttas leat, de gal easka fertešii oahppat sáme giela, ja Agnes orro ieš maid ovttaoaivilis dasa.

Váldopersovdna ehpenjuolga persovdnagovvideapmi vuhttojit duollet dálle diskurssas, muhto eai boađe nu čielgasit ovdan go *Kátjá*-románas. Háliidan čalmustahttit ovdamearkkain álggu románas movt Laestadius oahpásmahtta lohkki Agnesa iešvuodain. Agnes lea Solnas boradanbáikkis čohkkame eará nuoraiguin, ja sii leat jearrame Agnesa mátkki birra Gironii, maid áigu bargat doppe, muhto maiddá sámi beali Agnesis:

“[...]”

- Muhto don han leat beare beallesápmelaš.

- Agnesii šattai miella mieiggastit beavddi vuostá ja deaddilit kánelbullá Karro njálbmái, muhto vástidii ovdal čábbát.

- In dieđe jus dan Karro. Mu ipmárdusa mielde lea áhččát Spanias eret. Mii don leat de, bealleruottelaš, beallespánialaš dahje? In jáhke don ge dajat nu. Lean sápmelaš, vaikko mu áhčči ii leat. Amma hal ii leat jearaldat galliin proseanttain. Iežas dovdu ja diehtu berrešii leahkit deháleamos.” (sii. 24).

Agnes orru báikkis gos sápmelaččat leat unnitlogus, ja lea jáhkkimis áidna geat dát nuorat dovdet gii lea sápmelaš. Juste dien agis lea eallin rašši, ja ollu nuorat eai hálit leat earaláganat ja sierranit ovttahkásaš nuorain. 13 jahkkásažžan ja ovdamearkka vuodul dulkon Agnesa hui, duostil, jierbmálažžan ja rávisin ahká. Karro orro hárdái ja háliida vuortnuhit Agnesa, muhto Agnes ii suhta ja vástida hui jierbmát ja rehálaččat Karro hárdimii. Vaikko Karro ii vuollán gažaldagaiguin ja kommentáraiguin, Agnes vástida nu bures go sáhtta suhttu haga. Eará ovdamearka mii nanne persovdnagovvideami maid dás buvttán, lea go Agnes lea ollen Sohpparii ja lea gárdde luhtte Risteniin geahččame misiid šaddame. Biette muđalda Agnesii Juhána biebmeta birra:

”- Gal dat lea heittot go Juhánis leat bohccot gárddis. Biette muđaldii.

- Mu mielas lea buorre, sus eai leat bohccot jápmán dán dálvvi.

- Agnes sudjii álo ednos. Oaivvildii ahte leai duostil go čuoččuhii oainnuidis bohccuid biebmeta birra gilis. Orui maid leahkime ollu buoret misiide. Jus bohccot livčče šaddan vánddaridit veaidalis, de livččii leamaš váddáseabbu misiid suddjet meahcielliid vuostá.” (sii. 31).

Fas oaidnit ahte Agnes vástida rehálaččat ja maiddái lea duostil. Galggašii jurddašit ahte 13 jahkásaš stuoragávpotnieida ii dieđášii maid dasa galgá lohkat. Agnes ii leat bajásšaddan boazodoalus ja sáhtta jurddašit ahte Agnes ii máhtašii maide boazodoalu birra ja bohccuid biebmeta birra. Muhto Agnes ii oba smiehtas ge ovdal lea dorjon Juhána biebmeta.

Vaikko mii eat čuovo váldopersovna nu mihá guhkes áiggi badjel, de ankket oadnit dynamalaš beali Agnesis dan oanebottas. Čađa olles girjji lea Agnes govviduvvon duostilin ja nanusin. Muhto identitehta ja gullelašvuhta Sápmái nannejuvvo sakka go lohka loahpageahččái. Maŋjel Ristena guovtto riidal go Agnes bohtá duoddaris Heiakkain, šaddá Agnes eahesihkar gosa son rievtti mielde heivešii. Solnas ii leat doarvái buorre ruottelažžan, ja Sohpparis ges ii leat doarvái sápmelaš. Nuppi dáfus maiddái doaibmá sutno riidal boktejupmin ja ealáskahttin Agnesis. Agnesa identitehtadovdu lassánii vel eanet ja ii lean šat eahesihkar. Vaikko son ii leat dakkár sápmelaš go Sohppersápmelaččat leat, de ii sáhte oktage váldit sus sámi identitehta.

4.1.5 Geahččanguovlu

Geahččanguovllu dáfus earuha Aaslestad (1999: 85) *siskkáldas* ja *olggaldas* muitaleaddjis. Siskkáldas muitaleddjiin eanaš várra čatnet vuosttašpersovna

geahččanguovllu go muitaleaddji ieš maid oassálastá diskursai, muhto siskkáldas muitaleaddji sáhtá maidái goalmátpersovvna bokte muitaluvvot. *SMS:at Sohpparisrománas* lea ge goalmátpersovvna muitaleaddji. Lohkki beassá bures oahpásmuvvat olbmuid románas buotdiehtti ja siskkáldas muitaleaddji bokte. Mii oadnit ahte muitaleaddji buktá ollu liigedieđuid iešguđet persovvnaide, ja addá govvadusa oassádalliin románas. Dábálaččat lea váldopersovvna Agnesa jurdagiidda masa beassat geahčadit, muhto románas beassá lohkki maid iešguđet dilálašvuodas duollet dálle diehtit eará oassádalliid jurdagiid, go persovvnaid jurddabuktin sirddáša váldopersovvna ja muhtomin eará persovvnaid gaskkas. Ovdamearka dasa lea go Juhán biebmá bohccuid gárddis ovttá dálvvi ja Agnesa áddjá, gii ii šat oassálaste boazobargguide šat, viimmat beassá fas veaháš oassálastit:

"Dalle oaččui fas vejolašvuoda veaháš boazobarggu čuovvut. Juste nugo ovdal lávii. Muittii rahčama ja lihku bohccuiguin duoddaris bargat go čuoččui gárdeguoras, čalmmitt gitta, ja gulai bohccogaččaid lihkkuma mañnejulggiin. [...] Sáhtii váillahit dan áiggi, muhto leai seammás ilolaš go su bártnein leai álkit. Su gorut leai gierdan eanet go maid sin gorudat soite šaddat gierdat. Dál lávii mannat sarvvesgárddiin go beasai biillain gárdái. Muhto ii searvan johttimiidda. [...] Geahčai áddjubii ja liegganii. Leai fiinna nieida, muhto leai suddu go orui nu guhkkín. Ja moraštii issorasat go ii sáhtán sámástit suinna." (sii. 29).

Dán oasis bohtá maid ovdan guovddáš bealli románas; Agnesa gielladilli. Dan čielggadan bohtte oasis. Liigedieđut maid girječálli buktá, lea dávjá maid replihka oktavuodas, go girječálli seaguha dávjá replihkaid liigedieđuiguin ja jurdagiiguin. Dás lea Agnes muitaleame Ristenii Heikka birra:

"- Dieđát go Risten, lea juoga maid ferten muitalit.

Agnes ii diehtán riehta got galggai álgit, muhto dál háledii oarbmebealli roahkka eanet gullat, geahčai vuordámušain sutnje.

- Lea go Anton?

Risten diđii visot Antona birra ja leai oaidnán govaid čáppa bártnis mas ledje fiidnát ordnejuvvon vuovttat.

Ii leat, lea Heiaka.

Risten ozai Heikka nama muittus, muhto ii sáhtán fuobmát ahte namma leai namuhuvvon ovdal.

- Ođđa bárdni ieža sániiguin?

- *Ii leat bárdni ruovttus, gávpogis...*

Fáhkkestaga Risten fuobmái. [...]" (sii. 36).

Dán ovdamearkkas oaidnit girječálli ollu geavahuvvon čállinvuogi ja movt son seaguha liigedieđuid ja replihkaid románas. Dat addá vejolašvuoda lohkkai vuđolaččat oahpásmuvvat románá aktevrraide ja maid sii smiehttet iešguđetlágan dilálašvuodas, muhto addá maiddái vejolašvuoda čiekŋudit iešguđet doaimmaide ja dáhpáhusaide, ja govahallat movt dilálašvuodat leat.

4.1.6 Ortnet, bistu ja frekveansa

Guovddáš oassi narratologalaš analyseremis leat čuovvovaš oasis; ortnet, bistu ja frekveansa. Ortnet diskurssas čilge movt teaksta lea čállon ja bistu analyseremis ges guorahallat leahtu diskurssas. Go dasto guorahallat frekveansa diskurssas čalmmustahttit galle háve iešguđet oasis bohtet ovdán diskurssas (Gaasland 2009: 36-40).

Váldonjuolggaduslaččat lea *SMS:at Sohpparis*-romána ortnet kronologalaš, muhto álgu girjjis lea erenoamáš. Girječálli doalvu min njuolga diskursai fáhkkaálgguin mii govvida otná dilálašvuoda. Agnes lea skuvllas ja lea headis go mobiltelefonna lea ruoktot vajáldahtán. Anakroniija geavaheapmi lea dábálaš narratiiva teavsttain, ja lea čállinvuohki maid Laestadius maiddái geavaha *SMS:at Sohpparis*-románas. Lohkkái ii čielggaduvvoge manne telefonna lea nu erenoamáš dehálaš juste dán beavvi ovdal guđát siiddus:

"Visot leai álgán beare vahku dás ovdal. [...] Go Jenni fuobmái ahte ferte ruoktot doapmat, de Agnes bázii okto dasa. Ja dalle dat dáhpáhuvai. Bođii sms:a. Agnes geahčastii telefonnii ja vurddii Jennipenni sáddejeaddjin. Muhto leai amas mobiilnummar. Ja go deaddeliid oidnosii sáddehusa, de dalle rievddai visot. [...]" (sii. 6).

Gaasland (2009: 38) deattuha erohusaid mikro- ja makrodásis analepsa-, ja maiddái prolepsageavaheami, hárrái. Kátjá-romána analysaoasis maid vuolábealde buvttán, oaidnit ollu ovdamearkkaid analepsas mikrodásis. Mikrodásis lea dehálaš buktit gelddolaš analepsaid dahje prolepsaid analyseremii, go dat bistet dušše oanebotta románas. Muhto nu movt *SMS:at Sohpparis* ii leat analepsa rádjejuvvon dušše moadde cealkkaga badjel, muhto bistá máŋga siiddu badjel. Analepsa šaddá dasto stuorra oassin álggu románas, ja guorahallat analepsa makrodásis. Muitaleadggi govvida preterihtas

movt dat beaivi lei, ja čállinvuohki joatká dán siiddu rájes gitta logát siiddu rádjai. Preterihhtageavahemiin bohtá maiddá analEPSa makrodásis čielgasit ovdan.

Agnes guovttos leigga šiehttadan čállit dušše guktii beavvis sivvan go Agnesis lei mobilrehket lassánan sakka dan rájes go álgaleigga čálašit. Muhto leigga velá leaikkastallan ahte jus nubbi heaitá vastideamis, dat mearkkaša ahte nubbi ii hálit oktavuoda šat, ja justá danin leige Agnes nu heađis dál. Loahpa vuosttaš kapihtalis girječáli doalvula min fas otná dilálašvuhtii ja Agnesa mobiltelefonna heahtái: *”Nu sáhtiiga gaskaneaska leaikkastallat. Muhto otne šattai diet diehtu nu duodalaš ja dehálaš. Go dál lei mobiltelefonna ruovttus ja Agnes ii lean vástidan. Ii vuosttaš sms:a, iige nuppi. [...]”* (sii. 10). *SMS:at Sohpparis* lea nuoraidromána, ja jáhkkimis mánga nuorat sáhttet dovddastit seamma dilálašvuodas go váldopersovnda románas lea. Lassin gelddolaš sisdoalu ulbiljoavkku dáfus, doaibmá fáhkkaálgu bures boktit ulbmiljoavkku beroštumi viidáset lohkat.

Lassin erenoamáš álgui ja analEPSa makrodásis, gávdnat maiddá analEPSat mikrodásis namalassii románas:

”[...] Somás erohusat maid Agnesa eadni namuhii juhke geardde go olliiga davás. - Jus beare dieđášit Agnes man ollu čirrot njuoratmánán go vujiimet biillain Sohpparii. Vašuhit biilabeaŋka ja čirrot iežat bivastatgállun. Garrudin go áhkku ja áddjá oruiga meahcis.” (sii. 27).

Nu movt bajábealde namuhan, lea mikrodásis dehálaš välljet analEPSaovdamearkkaid maid analysere mainna leat mearkkašumit diskurssai. Ovdamearkka maid dás buvtán, in dulko guovddáš analEPSan ja mii váikkuha masa nu diskurssai, muhto analEPSageavaheapmi ii leat seamma ollu geavahuvvon *SMS:at Sohpparis* go *Kátjá*-románas. Danin lea maid leamaš hástalus lohkkamii ja analyseremii gávdnat buriid ja dehálaš ovdamearkkaid mikrodásis. Čájehandihte ahte románas ii leat analEPSa dušše makrodásis, muhto maiddá mikrodásis, háliidin čalmmustahttit dan ovdamearkkain.

Guorahallamis ja čielggadeamis romána bisttu geavahan Gaaslanda mihttidanvuogi mii Genettes lea vuolgga. Árvvoštallamis bisttu buostastahtán man guhkki romána lea romána áiggi ektui (Gaasland 2009: 38). Áiggi-doahpagiin oaivvildan man guhkes áiggi badjel romána ovddasta.

SMS:at Sohpparis lea 114 siiddosaš romána, mu oainnu mielde logašin oanehis románan, muhto nuppi bealis ii govvit románas guhkes áiggi badjel nu movt Elle Márjjá Vars romána *Kátjá*, maid vuolábealde analyseren. Njealját kapihtalis bohtá čielgasit ovdan

ahte Agnes Ánne Sáráin leaba Sohpparii manname giđđat: *"Go olliiga olggos, de doarggisteigga goappašagat. Lei miessemánnu gaskamuddu ja leigga mátkkoštan 17 lieggagráđas guđa gabmagráđii."* (sii. 26). Dan ádde maiddá go smiehtta goas jagis miesit šaddet, ja girjjis bohtá ovdan ahte muhtun ráje miesit leat aittolaččat šaddan go Agnesa guovttos joavdiba Sohpparii. Laestadius lea juohkán romána kapihtaliid mielde, ja oktiibuot leat 20 kapihtala. Iešguđet kapihttal álgá hui fáhkka ja doalvu lohkki eará báikái dahje dilálašvuhtii ovdalaš kapihtala ektui. Dan oaidná juo vuosttaš kapihtalis rasttideamis nuppi kapihttalii go Agnes lea Solnas váivašuvvan mobiltelefonna vajáldeami dihte: *"[...] Heaika soittii ipmirdit ahte lei mobiilla vajálduhtán, [...]. Dahje de muittii juste dien dieđu, ahte jus eai boađe vástádušat, de mearkašii dat ahte ii galgan šat leahkit oktavuohhta."* (sii. 10).

Kapihtal 2 álgu doalvu lohkki ges njuolga Sohpparii Ristena lusa: *"Risten lihkaí árrat – dahje jearaldat lei jus son oppanassii ge lei háhppehan oadđát. [...] Šuohkehii ja geahčastii diibmui mii vuosehii 05:43."* (sii. 11).

Gaasland (2009: 38) sirre bisttu mihttidanvuogi guovtti váldoosiid mielde: *isokroniija* ja *anisokroniija*. Isokroniija sáhtá juo measta lohkat vejoloaškeahhtá románain, ja čatnat dramatiseremiidda sivvan go dramatiseremiin heive áigi ovttas guhkodagain. Dasto analyseren *SMS:at Sohpparis* anisokroniijan. Anisokroniija deattuheamis sáhtá čáli geavahit njeallje iešguđetlágan oasi reaidun: *ellipse*, *čoahkkáigeassu*, *boddu* ja *guhkkideapmi* (Gaasland 2009: 38). *SMS:at Sohpparis*-románas gávdnat boddo- ja ellipseosiid deattuheamis anisokroniija čállinvuogi. Ovdamearkka kapihtaliid rasttideamis sáhtašii álggos jurddašit ellipsen. Ellipsein lea oassi diskurssas man birra lohkki ii šat dieđe ja mii ii leat bohtán ovdan teavsttas. Muhto dan ovdamearkkas sáhtá jurddašit ahte goabbat dilálašvuodát gevvat sullii oktanas, ja dasto ii sáhte diehtit lea go oassi man birra ii šat čállo. Ellipsegeavaheapmái ja kapihtalrasttideami hárrái háliidan baicce čalmmustahttit rasttideami goalmát kapihtalis njeallját kapihtalii. Kapihtal loahpahuvo Solnas go Agnes lea eará nuoraiguin hupmame iežas sámi identitehta birra:

"[...] I i sáhte leahkit duohta! Ii sáhte leahkit duohta! lei áidna maid jurddašii go ságastallan su birra viimmat nogai ja jotkkii ságastallamiin interneahhtasiiddu birra.

Muhtumin eallin rievda nu jođánit, jurddašii Agnes. Čálašii muhtin čáppa Sohppar-bártniin ja Anton lei lohkan ahte su muohtačohkat ledje alladat. Jurddaš nu ollu, beare ovtta vahkus." (sii. 25).

Njeallját kapihtal álggahuvvo ges Agnesiin go girdis lea čohkkáme ja Gironii juo seaivugoahtiime:

"Girdi luoitádii hihtásit soahkevuovddi badjel ja Agnes geahčai olggos, oinnii Girona ja stuorra ruvkki, Giebmegáissi muohtagokčasa vuolde. [...]" (sii. 26).

Dás lea Agnes ieš oassádalli goappašat dilálašvuodain, ja ellipse reiadun teavsttas bohtá čielgasit ovdán. Laestadius ii šat eambo čilge mii dáhpáhuvva gaskal Solnas ja dassái juo measta Agnes guovttos etniin leaba seivon Gironii. Buot ellipsegeavaheamit *SMS:at Sohpparis*-románas lea oanehis áiggi guođđima sáhka. Ovdamearkka maid dás buvttán ii oáččo diehtit man guhkes áiggi lea guođđilan, muhto sáhhtá dan dulkot SMS:a dieđuin maid Agnes ja Heaika leaba čállán nubbi nubbái. Vuosttaš SMS-dieđus maid Agnes oažžu Heiakkas lohkat ahte son čállá: *"Bures! [...]. Mon gullen don boadát fargga. De moaid soite oaidnalit. H."* (sii. 6). Heaikka dieđu vuodul geavaheamis "fargga" sáni, ja guovddáš analepsa vuodul mas oažžut diehtit ahte "visot lei álgán beare vahku dás ovdal", dulkon ahte ii leat guhkes gaska vuosttaš SMS:a dieđus Agnesa ja Heaikka deaivvadeapmái.

nu go ovdamearkkas maid lean dás buvttán. go jáhkkimis ii leat Laestadius njejjahan stuora oasi diskurssas dán ovdamearkkas go eará diehtu ii boađe ovdan. Ellipsegeavahemiin doalaha Laestadius velá alla leahtu romána diskurssas go guođđá osiid. Aaslestad (1999: 59) čállá ahte go čáli guođđá mearkkašumikeahhtes osiid, de maddái seammás guovdilastá doaimmačohkaid ja guovddáš osiid románas. Dilálašvuodat mas eai leat mearkkašahtti áigumušat lea maid Laestadius guođđán girjjistis.

Vaikko kapihtalrastildemiin ja ellipseosiin doalahuvvo alla leahttu diskurssas, leat maid bottut oktan lávdeosiin románas. Dialogat bohtet dávjá ovdan, ja dávjá ovttas guhkodemiin. Dan oadnit go Laestadius seaguha dialogaid aktevrre dovduiguin ja jurdagiiguin. Guovddáš ovdamearka dasa lea go Agnes bohtá Sohpparii fas maŋjel helikopter- ja duoddarmátkkis Heaikkain misiid luhtte ja viehkkala Ristena lusa muitalit. Dan maid Agnes ii diehtán de lei ahte Risten lei suhttan, ja riidu sutno gaskkas álggahuvvui:

"Risten čohkkádii gievkkanbeavddi guoras ja logai áviissa. Láseliinniid gaskkas oinnii oarbmebeali viega boahtime šilju rastá. Orui hui ilolaš ja Risten árvidii lei Heaikka dihte. [...]"

- Heeeee! Leat go gullan gos lean leamaš?

[...] Go mojonjálmiid geahčastii bajás, de oáččui jiekŋagalbma geahčastaga.

- Mii lea?

- *Ii mihkkege. Manin gaggalii mihkkege Leahkit, jearai Risten.*

- *In dieđe, muhto orut nu suvrris.*

Risten leai suhttan. Leai olles beaivvi suhtu dovdan. Viimmat beasai vuosehit dan, Agnesii. [...]

Agnes healkkehii go oinnii ja gulai oarbmebealis čáhppes čalmmiid ja suhttan jiena. Ii gávdnan sáni ge. Ii lean ipmirdan jurddahit ahte Risten háledii mielde vuolgit.”
(sii. 73-74).

Go replihkat jođihit diskurssa ovttas liigedieđuiguin oaidnit ahte replihkat doibmet boddun, go diskursa ii joatkke šat viidáset das.

Frekveansa lea guovddáš oassi narratologalaš analyseremis. Álgoálggus lea dábálaš govahallat teavstta maid lohka čaokkáldassan mas dieđut bohtet ovdán dušše oktii. Muhto go de guorahallagohtá ja čiekŋuda teavstta frekveansaid, oaidnit ahte dávjá buktá čáli muhtun dieđuid juobe moatte geardde. *SMS:at Sohpparis* oktoráđde justá dat singulatiiva frekveansat diskurssas, go dieđuid oažžu dušše oktii. Frekveansa oktavuodas buktá Gaasland (2009: 40-41) golbma eará frekveansaid narratologiija analyseremis: *anaforalaš*, *iteratiiva* ja *repetiiva* frekveansat. Lassin singulatiiva frekveansaide románas gávdnat maiddái ovdamearkkaid iteratiiva geavaheamis. Iteratiiva frekveansain dávjá geavahuvvojit doahpagat mat deattuhit ahte muhtun doaibma ii leat dušše oktii dáhpáhuvvon, doahpagat mu movt *álohii*, *muhtomin*, *dávja* ja nu ain (Gaasland 2009: 41). Go Agnes Ánne Sáráin olleba Gironii hupmaba áhku ja ádjá birra ja movt šaddá dan guovtto oaidnit fas. Namalassii diskurssas Laestadius buktá čielga iteratiivaoasáža: *”Boahtinhállas vurddiiga áhku ja áddjá, ganjalčalmmiiguin, nugo juo láviiga. [...]*” (sii. 27). Loahpa cealkagis dulkot ahte ii leat vuosttaš háve ahte Agnes lea Sohpparii manname, ja ii leat vuosttaš háve ahte Agnesa guovttos vurddiiga áhku ja ádjá ganjalčalmmiiguin bo olleba Sohpparii áhku ja ádjá dállui. Ovdamearka govvida seammás buorre oktavuoda aktevrain.

Maŋjel go Agnes bođii duoddaris ja Risteniin leigga suhtadan, bohtá oanehis iternatiivaoassi diskurssas. Agnes lea ruovttudálus váivvis: *”Gulai biilla boahtime šilljui ja geahčastii olggos. Lásse eanu bođii guossái. Agnesis dovdui váimmus go jurdilii Heaikka nala. Eadni logai su juo guktii riŋgen, leai jearran Agnesa.”* (sii. 80-81). Dán ovdamearkkas ii oainne dábálaš doahpagiid maid dávjá lohka iteratiivafrekveansain,

muhto dan sadjái bohtá konkrehta lohkku "guktii", mii čájeha ahte juoga lea dáhpáhuvvan eambbo go dušše oktii.

4.1.7 Báiki

Báikki dáfus lea romána juhkojuvvon guovtti váldobáikki mielde. Njeallját kapihtala rádjai mii čuovvut Agnesa eallima Solnas. Njeallját kapihtala rájes lohkki čuovvu Agnesa Gironii álggos go seaivuba, ovdal go eatni guovttos joavdaba Sohpparii áhkus ja ádjás lusa.

Agnes lea Solnas bajásšaddan, ja govviduvvon viehka dábálaš nuoraid bajásšaddan stuorit báikkis. Logadettiin orro Agnes juoidá váillaheame, juoga mii ii boađe njuolgut ovdan. Muhto go váldobáiki románas rievdá Solnas Sohpparii njeallját kapihtalis, sáhttát áddet Agnesa váilevašvuoda báikki dáfus maid Laestadius lea geažuhan:

"[...] Agnesa eadni leai seamma movttas go turisttat. Agnes šuohkihii ja heahpanii veaháš.

- Eadni, don han leat dása hárvánan. Ja liikká leat dego japánalaččat.

- Dan ii mana čilget. Veaján nu buoragit go boadán ruoktot. Šattan nu ilolaš ja dovddan ráfi.

Agnes jurdilii jus sus goassege bohtet dakkár dovddut go bohtá Solnai dahje Råsundai. Dan gal ii jáhkán." (sii. 26).

Agnes čilge maddái ahte vaikko su stuoragávpoteallin Solnas lea hui gelddolaš, de Sohpparis oažžu erenoamáš ráfi. Sohpparis ii leat váttisvuohtá leat sápmelaš: *"Sohpparis leai álki Leahkit oadjebas sámi identitehtainis [...]"* (sii. 15). Lea dábálaš ahte báikái gos leat bajásšaddan, lea erenoamáš dovdu ja lagasvuohta. Don leat muhtun ládje čadnon báikái ja báiki addá buori dovdu. Dákkár dovdduid geahččala eadni dán ovdamearkkas čielggadit, muhto lohka ahte ii mana vuđđolaččat čilget movt lea go de ruoktot joavdá. Agnes nuppi dáfus ges smiehttagohtá iežas ruovttubáikki birra ja makkár dovdduid dat áddá sutnje. Muhto Agnesis eai leat seamma dovddut iežas ruovttubáikái go eatnis leat iežas ruovttubáikái. Agnesa jurdagiid sáhttá dulkot ahte sus ii leat dakkár lagasvuohta Solnai. Dasa sáhttet dieđusge ollu sivat, muhto sivva maid ieš lean romána logadettiin dulkon lea gullevašvuoda oktavuodas. Solnas eai leat Agnesis fuolkkit mat namuhuvvojit románas, muhto Sohppara oktavuodas namuhuvvojit máŋga fuolkki. Sohppar báikin čielggaduvvo maddái eambbo go Sohppar, ja govviduvvo ráfálaš báikin nu movt eadni maddái ieš diskurssas govvida báikki: *"Nieiddažat čohkkedeigga duolji nala man leigga*

bidjan dievá nala gos oinnii measta olles gárddi. Muohta lei nu vielgat giđđabeaivvis ja jogas gullui čáhci golgame suttiiid gaskkas.” (sii. 35). Báikkit doibmet kontrástan goabbat guoibmáseaskka, sihke govvideami dáfus ja movt lea dábálaš eallin goabbat báikkiin lea govviduvvon, muhto maidái rolla mii Agnesis lea. Solnas govviduvvo Agnes eksotalaš sápmelažžan, muhto go de boahdá Sohpparii, ihttá gažaldatmearka Agnesa identitehtii. Sáhtá go Agnes oba gohčodit iežas sápmelažžan, son geas eai leat bohccot ja ii máhte sámegielage?

4.2 Elle Márjá Vars – *Kátjá*

Dán oasis buvttán obbalaš guorahallama Elle Márjá Vars románas *Kátjá* mas lea narratologalaš lahkonaavuohki vuodđun. Analysavuogi vuolgga lea sihke Rolf Gaasland girji *Fortellerens hemmeligheter – innføring i litterær analyse* (2009) ja Petter Aaslestad girji *Narratologi – en innføring i anvendt fortellerteori* (1999). Nu go lean ovdalaš namuhan, lean välljen goappašat girjiiid metodalaš vuodđun sivvan go háliidan vuđdolaš vuolgga. Gaaslandas ja Aaslestadas leat goabbat guovddášsuorggit maid fokusereba, ja danin maid oaidná ahte ollisteaba goabbat guoimmiska. Guorahallanoasis álggahan gullelaš dieđuiguin girjii ja girječálli birra, lassin girjii čoahkkáigeasuin. Dehálaš oassi maid goappaš románaid ektui, sihke *Kátjás* ja *SMS:at Sohpparis*, berrešii čalmmustahttit ja maid árvoštalan, lea sáŋŋára ja girječálli konteaksta, ovdal go dasto narratologalaš analysa buvttán. Analysas leat iešguđet bealit maid lean guorahallan ja struktureren. Goappašat románain leat ollu ovttaláganvuodát, lassin šáŋŋerii. Danin lean välljen čalmmustahttit dehálaš osiid ja guorahallat seamma osiid *Kátjá*-girjiiis go Ann Helen Laestadius girjiiis ovdalis dán kapihttalas.

4.2.1 Gullelaš dieđut

Elle Márjá Vars lea okta dain girječálliin geat 1980-logus gullájedje ja čálligohte girjiiid sámegillii, ja lei maidái okta dain gii vácci gárvves luottaidd boahttevaš sámi nisu girječálliide. Son lea jagi 1957 riegádan ja bajásšaddan Láhpoluobbalis, unna giláš Guovdageainnu suohkanis. Vars dovdat várra buoremusat mánáidgirječállin, muhto lea maidái leamaš áŋgir nuoraid dáfus. Son lea bargan doaimmaheaddjin Š nuoraidbládis, bláđdi mii 1993:s vuosttaš geardde almmuhuvvui ja mii ain odne ge

jeavddálaččat almmuhuvvo. Varsa nuoraidánjiruš vuhtto maid eará doaimmain. Girji *Kátjá* maid dán čállošis lean čatnan oktii gullelaš áigodahkii ja guorahallan lea ge maid girji, nu movt vuosttaš kapihttalis namuhan, nuoraid várás. Oktiibuot lea Elle Márjá Vars almmuhan 15 čáppagirjjálašvuoda girjiid, ja lea ge guovddáš sámi girječálli gii áiggiid čađa lea okta dain gii eanemus sámegeiel girjiid lea almmuhan. *Kátjá*-romána almmuhuvvui 1986:s Davvi-Media lágádusa bokte, ja lea ge álgogirji su lihkostumis. Seamma jagi go *Kátjá* almmuhuvvui, juolludedje Varsai girjiin Sámedikki «Fritt Ord» bálkkášumi. Ođđaset áiggis lea Elle Márjá Vars girječállin maid ožžon ollu mearkkašumi eará girjiiguin, ja 2000-logus lea velá goabbat girjiiguin ožžon Sámerádi girjjálašvuodabálkkášumi. Muđui lea maid leamaš guovddáš sámi kulturberošteaddji, ja lea eret eará doaimman redaktevran, doaimmaheaddjin ja miellahttun iešguđet stivrrain ja rádiin mat leat leamaš guovddášin sámi servvodagas (Ellen Marie Vars 2018) (Elle Márjá Vars 2008)

4.2.2 Čoahkkáigeassu

Románas oahpasmuvvat Kátjain, váldopersovdna girjjis. Girječálli láidesta lohkki su eallima čađa, juo dan rájes go Kátjá šattai gámmáris, internáhtaskuvllajagiid čađa, dassái lea nuorra nieidan ja ollesolmmožin eallime stuoraservodagas.

Kátjá orru unna gilážiš sámi guovllus etniin, áhčiin, oappáiguin, vielljaiguin ja áhkuin. Kátjá ja su bearaš leat ieža maid sápmelaččat, aiddolaš dállosápmelaččat. Biret lea borrhaseamos, ja Kátjá ges nuoramus álggu girjjis ovdal go Joavvna bođi seamma jagi go Kátjá devddii guokte jagi. Moraš ja illu bohte giehtalaga dan jagi, go seamma jagi jápmá Kátjá boarráset viellja.

Seamma jagi go deavdá čieža jagi lea Kátjá álgime internáhtaskuvlii. Áhčči čuovvu Bireha, Ristena, Biera ja su skuvlii, muhto guođđá sin eahketbeallái. Kátjá čieru go áhčči guođđá sin, muhto oappá guovttos ja Biera dihtet juo movt internáhtaskuvllas lea ja man garas ferte doppe leat jus galgá birget. Kátjá lei álohii čierume skuvllas, ja eará mánát hárdet su, muhto Kátjá maidái givssidit go son lea dállosápmelaš. Dálosápmelaččat eai leat riggát ja eai leat bohccot nu movt badjeolbmui geat boazodoaluin barget ja ellet. Givssideapmi ja áibbašeapmi ruoktot boktá Kátjás báhtaranhálu internáhtas, ja Kátjá mearrida bijadit. Muhto jođanit fuobmá ahte givssideapmi ii noga vaikko skuvlla

olggobeallái beassá, go doppe leat ges dážamánát geat cuiggodit ovdamearkka dihte Kátjá biktasiid.

Luomuide besset mánát mannat ruoktot, muhto go luopmu nohkagoahtá lea Kátjá fas internáhtii vuolgime. Geasseluomus lea Kátjá mearridan ahte ii áiggu čierut ja givssiduvvot sakka šat. Kátjá ii leat šat riehpu gean eará mánát hárdet, muhto garra nieidan šaddan gean ii oktage šat duostan givssidit. Jagit golle, ja Joavna lea maid álgán internáhtii. Gasku skuvlajagi boahtá fáhkka eadni buollašis skuvlii ja muitala ahte áhkku lea jápmán. Kátjás šaddá issoras moraš mii ii oro oba nohkame. Ovcci jagi maŋŋel, go Kátjá geargá internáhtaskuvllas, lea Kátjá ain váillaheame áhku, erenoamážit go ruoktot manná.

Maŋŋel internáhtaskuvlla orru Kátjá jagi ruovttus, ovdal go Biera rávvema jeagada ohccat joatkkaskuvlii. Čakča boahtá ja Kátjá fárre Romsii. Romssas deaivvada ja oahpásmuvvá rikkes badjesápmelaččain, Niillas. Sudnos šattai jodanit erenoamáš buorre oktavuolta. Niillas iige beroštan ahte Kátjás eai lean bohccot nu movt dahke internáhtas. Kátjá váhnemat ja muđui giláš eai goassege dohkkehan Niillasa Kátjái, ja Kátjá ges ii goassege dohkkehuvvon Niillasii, ja váhnemat ja olbmát vigge Niillasa hoigat Inggá lusa. Ingá lei maid rikkes boazosápmelaš, ja lei Niillasa ovddeš moarsi ovdal go Kátjain deaivvadeigga. Muhto ráhkisvuohta Kátjá guovtto gaskkas ii sáhttán oktage bilidit, ovdal go muhtun beavvi Kátjá lusa boahtá su oabbá. Niillas lea meahcis áigon joga rastildit, muhto johka lei dulvan ja Niillas jámii. Fas šaddá Kátjás hui moraš ja ii ádde manin Ipmel áhčči váldá sihke áhku ja Niillasa eret sus. Beavvit šadde jágiide, ja Biera lei fas ávžžuhan fárret gosa nu beassat eret veahá ruovttubáikkis. Kátjá oaččui skuvlasaji Osloi ja čavččabeallái fárrii boares studeantavissui. Studeantaviesu lahká lei kafea masa Kátjá lei liikon, ja justá dán kafeas oaidná ge gávttahasa Lásse. Lásse bargá dihtorprográmmaiguin ja lea dihtorii oahpaheame ipmirdit sámegiela. Go Lásse fitná Kátjá luhtte beavvi maŋŋel go leaba deaivvadan vuosttaš geardde ja oaidná Kátjá boares unna lanjaža, fállá Kátjái lanja iežas viesus. Kátjá lea eahpesihkar álggos, muhto loahpalaččat mearrida fárret Lásse vissui. Ovdal go Kátjá ieš lei ádden sutno oktavuolta ja makkár dovddut ledje Lássii, lei balaheame su rivgui geainna Lásse barggai bargolanjas. Vahku ovdal go Kátjá lei ruoktot vuolgime geassái, ii dihtton Lásse ruovttus go Kátjá bođii skuvllas. Ovdal go háhppehii smiehttat, ringii uksii ja guokte dáčča buletijadievddut muitaleaba ahte Lásse lea giddagasas. Kátjá ii ádden maidege go jearraba Kátjás Lásse dihtordoaimmaid birra. Buletijadievddoguovttos loahpalaččat

manaiga ja vahkkut jovde. Muhtun beaivvi čuožžu Inger, Lásse olmmai, tráhpá alde go Kátjá bohtá. Lásse lea čállán reivve Kátjái, ja lea Ingera sihtan Kátjái addit. Reivves sihtá Lásse Kátjá davás báhtarit vuoi buletiiijat eai šat beasa vuortnuhit su, muhto čilge maiddá ahte som ráhkista su. Son háliida ahte Kátjá galgá hávkadit muittuid Niillasa birra, ja ii hálit ahte su galgá Niillasa sadjái bidjat. Reivviin loahpaha Lásse ahte lea vuordime Kátjá dassázii son lea gearggus. Kátjá manná girdi mielde ruoktot fas ja jagit gollet maid ruovttus. Son ii oro nagodeame vajáldahttit Lásse vaikko manai ruoktot suhtus, muhto buohkat ruovttus háliidit ahte Kátjá galgá náitalit Ken Thomasiin, Biera buoremus olmmái, gii Kátjás lea maid šaddan hui lagas olmmoš.

Loahpa girjjis lohkat Kátjá ja Ken Thomasa Osloimátkki birra. Soai mannaba Ken Thomas bargguin, ja fáhkka soaitáhagas deaivá Kátjá Lásse hoteallas gos Ken Thomasiin leaba orrume. Viimmat beasaiga humadit ja gávnaheigga ahte soai leaba goappašagat háliidan dan seamma. Ken Thomas ja Kátjá guovttos bijaiga eret náitalanplánaid, ja loahpalaččat Lásse vuolga Kátjá mielde davás. Doppe jearrala Kátjá maid buletiijaášši birra. Buletiiijat eai lean dohkehan ahte Lásse dihtor lei čeahpit go sin dihtorat, ja ledje ballán ahte Lásse galggai boasttugeavahit iežas sámegiela dihtora masa nu.

4.2.3 Romána šáŋŋer

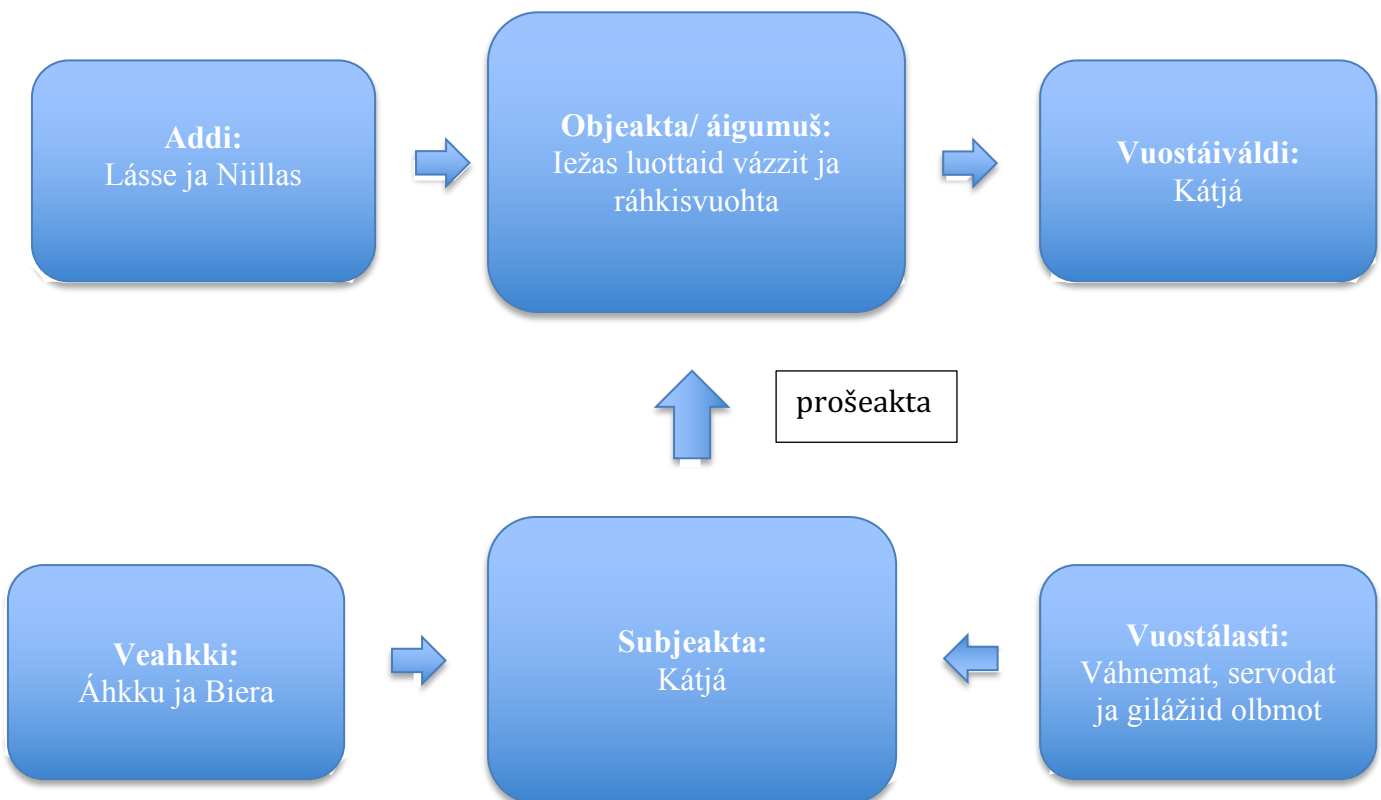
Romána *Kátjá* gullá čáppagirjjálašvuodašáŋŋerii. Dat mearkkaša ahte teaksta galgá lohkat fikšuvdnan, go romána ii buvttu duohtavuodaáššiid. Go diehtá gii girječálli lea ja leat dieđut su birra, oaidná aŋkke sullasašvuodaid girječálli ja romána váldopersovna, Kátjá, gaskkas. Goappašagat leaba nieiddat bajásšaddan sámi guovllus. Vaikko eat goasse oaččo diehtit románas juste makkár sámi gilázis Kátjá bjaásšaddá, de čilge girječálli báikki dan láhkai ahte lohkki ádde lea sámi guovlu davvin gos dálki maid sáhtá leat garas: *“Luonddu olbmot go ledje, de sii dihte maid juste mot čakčii galggai ráhkkanit vai birge meahcis čađa dan guhkes garra skápma mii álo bohtá čavčča manjis. Meahcci lei sin bargosadji ja luondu fas bargoaddi. Sii orro guhkkinn eret lagamus čoahkkegilis, [...]”* (sii. 7). Láhpoluobbalii, giláš gos girječálli Elle Márjá Vars lea bajásšaddan, ii bohtán biillaluodda ovdal 1972:s. Románas maid lohkat biillaluottaváilevašvuoda birra go Kátjá oappáiguin ja vieljain leat manname internáhtaskuvlii:

“[...] Ja skuvlageaidnu lei lossat, váivi ja guhkki. Sii fertejedje vuos vázzit máŋga diimmu ovdal go ollejedje biillageainnu lusa.” (sii. 15).

Elle Márjá Vars lea šaddan 1957:s ja lea ieš maid bajásšaddan dán garra áigodaga mii dalle lei, ja lea várra deháleamos sullasašvuohta Kátjá ja Elle Márjá Vars gaskkal. Sáhtta jurddašit ahte Vars lea maid internáhtaskuvlla vázzán seamma go Kátjá nai. Vaikko leat ge mearkkašahti ollu ovttaláganvuođat girječálli ja Kátjá gaskkas ja álki čatnat oktii girjji girječálliin, ii leat *Kátjá*-romána meroštuvvon iešbiografiijan. Dasto guorahalan maid girjji románan ja maddái de olbmuid girjjis fiktivan.

4.2.4 Persovdnagovvideapmi

Aktantmodealla čájeha movt teaksta lea stukturerejuvvon. Eanaš várra čatnet aktantmodealla cukcasiin dahje máidnasiin. Ruoša dutki Vladimir Propp, gii vuosttažin geavahii modealla, geavahii ge maid dan guorahaladettiin ruošša cukcasiid. Dađistaga lea Algirdas J. Greimas gárggidan ja geahpidan Propp modealla (Gaasland 2009: 99-101). Aktantmodealla lea narratiivvalaš guorahallamis maid vuogas reaidun, ja guoskkadeamis persuvnnaid Elle Márjá Vars romáνας háliidan geavahit namalassii modealla persovdnagovvideapmái. Greimas gárggiduvvon ja geahpiduvvon guhtta olmui aktantmodealla lea maid ieš geavahan inspirašuvdnan čállosii. Hápmi modeallas *Kátjá*-romána vuođđun, šattašii olggosoadnit ná:

Govus 3: Aktantmodealla inspirerejuvvon Rolf Gaasland modeallas (2009: 100)

Aktantmodeallas buvttán maiddáí guovddáš olbmuid románas ja vuolgga persovdnagovvideapmái ja olbmuid geaid áiggun analyseret. Subjektan lean bidjan Kátjá, gii lea ge váldopersovdna románas ja guovddáš olmmoš dáhpáhusaide čađa olles romána. Ovdal go birollaid čiekŋudan lea lunddolaš čilget subjeavtta áigumuša. Objeakta románas lea áidna oassi aktantmodeallas bajábealde mii ii leat olmmožin. Gaasland maid čállá ahte iešguđet aktantat modeallas eai leat álohii olbmot, muhto sáhtta omd. ealli, iešvuolta, dálki jna. (2009: 100). Danin lean maid válljen deavdit *áigumuš* lassin *objeaktai* aktantaoassái. Kátjá áigumuš románas ii leat áibbas čielggas, muhto liikosteapmi ja ráhkisvuolta lea guovddážiis, juo dan rájes go Kátjá internáhtas vázzá: *"Maŋemus skuvlajagi álge internáhta bártnit nai sutnje geahččat eará čalmmiiguin. Sii mojuhalla Kátjái, vigge hupmat suinna ja oažžut suinna oktavuoda."* (sii. 40).

Ahte ráhkisvuolta lea Kátjá áigumuš románas ja ahte son háliidivčče gávdat olbmo gii ádde su ja su jurdagiid sápmelaččaid ja sápmelaččaid dili birra heive maiddáí aktantmodeallii addi dáfus, go dasa lean bidjan Lásse ja Niillasa. Dán oktavuodas livččen maid sáhttit bidjat áhku, go áhkku lea maid olmmoš románas gean Vars govvida veahkkái ja gean Kátjá lohka áddet:

"[...] Álo lei aivve áhkku gii jedđii, gii veahkehii ja illudii muinna ovttas." (sii. 87).

Muhto áhkus lea diehttelas eará ráhkisvuolta Kátjái go álggos Niillasis lei, ja dasto Lásse loahpageahčen girjjis. Danin lean áhku mearridan baicce veahkkeaktantan, ovttas Bierain, Kátjá viellja. Veahkkeaktanta veahkeha subjeaktaaktanta áigumuša olahit. Áhkku jámii go Kátjá lei internáhtaskuvllas ja ii leat njuolgut veahkki ráhkisvuoda dáfus, muhto muđui veahkin go Kátjá lea mánnán. Dan oaidná maiddáí ovdamearkkas maid čalmmustahtán bajábealde, muhto áhkku lea maid olmmoš gean lusa Kátjá áibbaša go lea internáhtas ja gean ruovttus várra illuda eanemus oaidnit. Biera lei gii ávžžuhii go Kátjá internáhtas gearggai ohccat skuvllii gosa nu, gazzat oahpu ja seammás beassat eret veahá ruovttubáikkis. Biera lei ge gii hoigadii Kátjá rievttis guvlui, ja seammás Lásse lusa go Osloi fárrii. Kátjá ii livčče várra fárren jus Biera ii livčče ávžžuhan.

Skuvlavázzima vuostálastit leat ge muhtun muddui maiddáí seamma olbmot maid lean bidjan vuostálastiaktantan aktantamodeallai bajábealde, omd Kátjá váhnemat. Vuostálastit leat románas geat eai ádden Kátjá jurddašanduogi ja geat vuostálaste ráhkisvuoda Kátjá ja Niillasa gaskkas sivvan go Niillas lei badjesápmelaš: *"[...] Son healkkeha go áhčči bajida jiena ja dieđiha: - dan don goit dieđát, dán vissui ii galgga diet*

olmmoš goit guobbalit! Li nu guhká goit go mun ealán.” (sii. 87). Kátjá váhnemat maiddá vuostálastit Kátjá oahppogazzan hálu, ja dasto sáhtta maid lohkat ahte vuostálastit ahte Kátjá galgá ieš ráhkadit luottaid maid vázza ja ieš mearridit maid háliida bargat eallimis. Muđui servvodat ja olbmot gilázis maiddá govviduvvojit vuostáleaddjin. Badjesápmelaččat eai galgan ovttas ja náitalit dálosápmelaččaiguin, ja vuostáledje Kátjá ja Niillasa ráhkisvuoda.

Subjeakta ja vuostáiváldi leat dávjá seamma aktantat, seamma go Vars *Kátjá*-romána aktantmodeallas šaddá iežan analysa mielde. Kátjá lea aktanta gii vuostáiváldá objeavtta, mii dán modealla mielde lea ráhkisvuolta, ja ráhkisvuoda addi lea ges loahpalaččat Lásse.

Mun namuhan álgolaččat dán oasis ahte lean aktantamodealla áigun geavahit vuolggan persovdnagovvideapmái. In áiggo šat eambo čielggadit buot aktantaid modeallas, muhto Kátjá lea deháleamos persovdna románas, ja aktevra gean birra olles romána lea. Danin lean välljen vuđolaččat analyseret subjavevta románas, Kátjá.

4.2.4.1 Kátjá

Kátjá lea váldopersovdna *Kátjá*-románas ja mii čuovvut su eallima čađa mánnán ruovttudilis, internáhtaskuvllas ja loahpas ollesolmmožin. Son lea bajásšaddan sámiguovllus dálosápmelažžan etniin, áhčiin, oappáiguin ja vielljaiguin. Son lea diskurssas ovttas gaska nuoramus, dassáži go unnavieljaš Joavna šaddá. Duollet dále leat oappát ja vieljat oassálastit diskurssas, muhto Kátjá lea álohii guovddáži.

Girjji álggus lohkat movt lei go Kátjá šattai muhtun geassebeivvi. Dán beivvi lei mielahis dálki. Persovdnagovvideapmi lea boahá čielgasit ovdán *Kátjá*-románas go *SMS:at Sohpparis, ja álggahuvvo go garra dálkki vuđu go áhkku smiehtta dan beivvi birra, ja lohkki áddegoahá makkár nieiddaš Kátjá rievtti mielde lea. Kátjá lea lassin guhkit romána, mii maid váikkuha dieđuide maid oazžu váldopersovna birra. Girjji álggus govviduvvo Kátjá rávkin ja headjun, ja čieru ollu sihke ruovttus ja internáhtaskuvllas. Internáhtas givssidit su go lea nu čirrolas mánná. Kátjá áibbaša ruoktot erenoamážit áhku lusa gii álohii lea jeđdeme su. Dađistaga vuhtto movt Kátjá rievdá, ja šaddá nu movt áhku bokte čilgejuvvo. Kátjá rievdá jagiid mielde go ii leat šat*

nuoramus skuvllas, oktan eará mánáiguin skuvllas, ja šaddá garasin ja gierdevaš. Suinna ii duostan šat oktage dádjut ja hárdit. Kátjá riev dama oaidnit ovdamearkka dihte garrudeami bokte. Garrudemiin fuobmá Kátjá ahte oazžu fámu eará mánáid badjel, ja maiddá oahpaheddjiid badjel. Girjji álggus leat bártnit hárdái ja givssidit Kátjá, muhto dál lea Kátjás buorre oktavuohhta bártniin go sii leat fuobmán man čaffat Kátjá lea. Kátjá čaffatvuoda ja čavláivuoda maid oaidnit go eará mánát internáhtaskuvllas lea rivgobiktasiiguin vázzit: *Internáhtas lei ollu rievdan. Sámi mánát eai šat geavahan gávttii, muhto fiinna rovgobiktasiid. Álggos ledje sii boagustan Kátjá go son ain geavahii gávttii, muhto Kátjá ii beroštan.*” (sii. 40). Áigi gollá internáhtaskuvllas, ja áiggi mielde maid bártit geahččagohte Kátjái eará čalmmiiguin. Dá lea vuosttaš geažuhus Kátjá beroštupmái maid, go dán rájes ovdána bálddalastifáddá teavsttas, *ráhkisvuohhta*. Dán čilgen lagabui motiiva ja fáttá oasis.

Go Kátjá geargá internáhtaskuvllas, lea Kátjá hui stađuheapme ja smiehtá hui ollu. Jurdagiidda beassá lohkki maid oahpásmuvvat: *“jus dieđášin maid lean ohccame”*. Biera ávžžuha oappástis ohcat skuvlii gosa nu. Eai lean gallis geat dan jurdda liiokjedje, muhto Kátjá lea ceavzil ja vázzá iežas bálgáid mielde. Son fárra álggos Romsii, ovdal go Olsoi ges seaivu. Goabbat báikkiin ii oro gávndname saji gosa son heivešii, vaikko rivgobiktasat leat badjelis ja vigga heivehit stuoragávpoteallimii: *“buot earát gullet juoga lágan olbmuid searváii, dušše in mun.”* (sii. 57). Dážit maid hárdet su go ii huma nu movt sii ieža. Vaikko Kátjá govviduvvo jurdil nieidan, de diehtá makkár jurdagiidda galgá návccaid bidjat. Son ii beroš ahte olbmot cuiggodit go gákti lea badjelis, ja ii beroš menddo sakka go hárdet su hupmanmáalle. Muhto jurddaša ollu sápmelaččaid boahhteáiggi birra: *“manne leat mii okta vajáldahttojuvvon álbmot? Mii han leat maid olbmot.”* (sii. 49).

Muhto buot maid lea vásihan mánnán, erenoamážit internáhtas, váikkuha Kátjá ollesolmmožin. Go stuoragávpogii fárra ja deaivvada Niillasiin, de ollu jurdagat ja muittut mánnávuodas bohtet ovdán muitaleaddji bokte. Niillas lea maiddá boazosápmelaš, ja Kátjá jurddaša ahte Niillas ii várra dieđe ahte son ii leat “albma sápmelaš”.

4.2.5 Geahččanguovlu

Dábálaččat sirret guovtti muitaleaddjivuogi gaskkas; vuosttašpersuvnda muitaleaddji ja goalmmátpersovdna muitaleaddj (Gaasland 2009: 24). Muitaleaddji *Kátjá*-románas lea namuheapme ja ii oassálaste ieš dáhpáhusaide. Henrik H Langeland (2011: 90) sirre diehtomuitaleaddjis ja oassádalli muitaleaddjis ja buktá ovdamearkkaid. Ovdamearkkaid ja čilgehusa vuodul ii leat muitaleaddji dušše diehtomuitaleaddji, muhto maiddáit muitaleaddji gii oassálastá diskursai. Muitaleaddji ii leat dušše "čurot seainnit" gii čilge maid oaidná, muhto lohkki oažžu maid diehtit *Kátjá* jurdagiid. Dan oaidnit omd. go olle Osloi orohakkii: "[...] Muhto son lei bidjan miela vuollái ahte ii áiggo vuollánit. Ovtta jagi galggan mun ceavzit dáppe! Jurddašii son juohke eahket daid vuosttaš vahkuid." (sii. 151). Elle Márjá Vars geavaha ollu replihkaid ja buktá ollu liigedieđuid románas, nu movt ovdamearkkas bajábealde oaidná. Čállinvuohki addá lohkkai lagasvuoda tekstii.

4.2.6 Ortnet, bistu ja frekveansa

Guovddáš oassi narratologalaš analyseremis lea oktavuoha gaskkal historjjá ja diskurssa áiggi hárrái. Gaasland (2009: 36) čalmmustahtá movt Genette váldokategoriijaid mielde juohká relašuvnnaid: *ortnet*, *bisttu* ja *frekveansa*. Čuovvovaččat čuovun seamma ortnega juohkimii.

Romána álgá čáppa dálkegovvidemiin gilázis gos *Kátjá* lea bajasšaddan "*gaskamuttos čakčamánnu lei dál juo, muhto olgun lei ain geasseáibmu. Nu liehmu dego guovdogeasi.*" (sii. 7), ovdal go dálkkáska ija go *Kátjá* šaddá "[...] *li ge dušše arván, muhto čuorpmastii maid [...] fatnasiid bosádii ovtta čalbmeravkalan bottus doarrás gáddái.*" (sii. 8), oassi girjjis mii lea deattuhuvvon. Dasto čuovvut *Kátjá* skuvlavázzima, álggos losses internáhtaskuvlla mánnán ovdal go ollesolmmožin fárrre stuoragávpogiidda, álggos Romsii ja dasto Osloi, ja stuoraservvodagas galgá birget. Loahpalaččat fárrre fas davás ovttas Lássiin. Dáhpáhusat girjjis ja iešalddis historjá lea kronologalaččat mitaluvvon, ja narratiiva romána ortnet sáhtá čilget synkronan. Gaasland (2009: 37) čilge ahte eanaš narratiiva teavsttat sisttisdollet anakroniija oasážat. Anakroniijas leat guokte čoavddadoahpagat; *analepsen* ja *prolepsen*. *Analepsen* mearkkaša ahte čujuha maŋosguvlui teavstta kronologiijas, ja *prolepsen* ges ovddasguvlui. Maŋosguvluičujuheapmi lea dábálemos dán guovtto anakroniijaosiin, ja dan maiddáit

oaidnit Kátjá-románas go Elle Márjá Vars geavaha analepsen-oasážiid dađistaga girjjistis. Vuosttaš ovdamearka maid háliidan čalmmustahttit lea go Kátjá internáhtas boahdá ruoktot juovlalupmui ja čierru áhku askkis: *"su muitui badjánii dat eahket go Kátjá riegádii. Hirbmat dálkki čađa. Lei go son dat mearkan ahte son šaddá eallit garra roasuid čađa ja vuostá?"* (sii. 20). Nubbe ovdamearka lea go ollesolmmožin Osloi fárre ja smiehtá: *"dát gal lei áibbas eará go Tromssas. Doppe lei sus buorre dilli, dán ektui"* (sii. 151).

Aaslestad čállá girjjistis *"Det er selvsagt ikke tilfeldig hva som fortelles i analepsen"* (1999: 47). Vars čalmmustahtá analepsen-geavahemiin dehálaš osiid maid háliida deattuhit lohkkái. Áhkku jurddaša ahte garra dálki govvida Kátjá eallima, ja dilli Kátjás internáhtaskuvllas nanne ge áhku jurdagiid. Jurdagat šaddet eambbo luohtehahtti ja oassi oažžu ollu fuomášumi lohkkis. Nubbe ovdamearka maid bajábealde lean buktán ovdamearkan, čájeha maidái maid Aaslestad viidáset čállá: *"Bruken av analepser kan ha som realistisk funksjon å gi tyngde og troverdighet til det fortalte"* (1999: 47). Vars lea dás maid áigun deattuhit movt Kátjá vásiha gávpogiid ja dili doppe. Álggos smiehtá Kátjá ahte lei buorre dilli Romssas, muhto de oaidnit movt Vars lea loahpahan cealkaga. Romsa lei buorre *"dán ektui"* go Oslo birra lea sáhka. Analepsen dasto ii rievdat ortnega teavsttas, muhto buktá lassidieđuid maid Vars lea deattuhan ja háliidan čalmmustahttit mearkkašahhtin dihte.

Romána bistu sáhtá mángga láhkai mihttidit. Gaasland čuoovvu Genette málle mas son mihttida teavstta leahtu buohtastahttimiin áiggi guhkodagain. *Áiggiin* dán oktavuodas oaivvilduvvo man guhkes áiggi badjel teaksta govviduvvo, leaš dál diimmut, beaivvit dahje jagit sáhka. *Guhkodat* ges ovddasta man guhkki ieš romána lea (Gaasland 2009: 38). Genette mihttidanmálliin čilgen romána bisttu *anisokroniijakategoriijan*, kategoriija mii buktá ipmárdusa ahte áigi ii harmonisere girjji guhkodagain. Girji lea dábálaš románastuorrodogas, muhto buktá 235 siidduin guhkes áigemeari mánggaid jagiid badjel, dan rájes juo ovdal Kátjá lei šaddan dassái lea govviduvvon ollesolmmožin. Vars geavaha, maid Gaasland (2009: 38-39) lea gohčodan, *bottuin*, *ellipsen* ja *guhkodeapmin*. deattuheames anisokroniija beali románas.

Kátjá-románas lea ollu dialogat, ja Vars lea deattuhan lávdeoasi girjjistis. Replihkat doibmet maid boddun historjjás ja dirskurssa ii mana viidáset go replihkat jodihit

historijjá. Aaslestad maid čilge lávddi: *"fortellingens tid er like lang som historiens tid"* (1999: 56), ja ovdamearka ja muđui maid románá heive dán čilgehussii.

Vars lea girjeosiid guođđán ja doalahan alla leahtu diskurssas, ja ellipse dagaha ahte alle leahttu dirskurssas maid doalahuvvo. Eanaš ellipsegeavahemiin ii leat sáhka eara go oaneheabbo áiggi badjel, nu go dán ovdamearkkas: *"Nu nogai aŋkke dat guhkes, váivves skábma. Šovkesbalvvaid čađa idii beaivi ja beaivvi fárus bođii fas giđđa ilbmi."* (sii. 20). Muhto leat maid ovdamearkkat mas oaidnit ahte Vars lea njuiken badjel olles jagi, nu go vihttalogát siiddus go Kátjá gearggai internáhtaskuvllas: *"Kátjá orui ovttá jagi ruovttus."* Ovdamearka ellipsei mii dan ovdal vel boahtá ovdan lea go Kátjá, Joavvna ja áhčči leat firmiid bidjame: *"Nu golle beaivvit. Ođđa giđđa bođii. Ja dan maŋis ođđa geassi. Buot váivvimus lei dat ahte geassi maŋis fas álo bođii čakča."* (32). Čáli geavaha dán oktavuodas ellipse čállinvuogi deattuhit dehálaš osiid teavsttas ja guođdit osiin mas ii leat erenoamáš mearkašupmi diskursai. Nuppi dáfus sáhtta maid čállinvuogi geavahit go čállá áššiid birra maid lea váttis čilget dahje čiekŋudit dađi eambbo (Aaslestad 1999: 59), muhto dakkar ovdamearkkat eai boađe ovdán *Kátjá*-románas.

Vaikko obbalaččat lea alla leahttu diskurssas, leat maid ollu bottut románas mat sisttisdollet sihke dialoga ja Kátjá jurdagat. Ovdamearkan dasa háliidan čalmmustahttit go Kátjá boahtá Romssas ruoktot juovllaide ja eadni ja áhčči leaba gullan Niillasa birra ja muitaleaba maid soai oaivvildeaba jus Kátjá áiggošii boazosápmelaččain ovttas leat. Kátjá ii gille šat gullat bahá ságaid Niillasa birra ja jávkkeha latnjii:

"Ii ge leat guhká ovdal boalstar njuoská bahča gatnjaliiguin. Niillas! Savkkuha son čieru. Son čiehká beljiid gávnniid sisa vai ii dárbbáš gullat šat eambbo. [...] Álo lei aivve áhkku gii jedđii, gii veahkehii ja illudii muinna ovttas. Eadni ja áhčči eaba ipmir maidege. [...] Vaikko áhku Ipmil maid dubmii ja lei garralágan duopmár nai, de dat goit ge geasuhii! Geasuhii danin go áhkku muitalii dakkár Ipmila birra gii gávnnai buori maid olbmui ja gii lei árbmugas ja buorre juohke olmui. [...] In ge dieđe goas beasažan Niillasa fas oaidnit.

Juovlabasit manne, muhto son ii gullan maidege ságaid Niillasii." (sii. 87-88).

Dás oaidná ahte lea guhkes boddooassi mas sihke eadni ja áhčči, áhkku, áhku Ipmil ja Niillas leat oassin ja jurdagat mat jorret Kátjá oavvis ja refleksuvnnat Niillasa ektui. Boddooassi addá lohkkái njoazes ipmárdusa ja dovddu diskurssas, ovdal go Vars buktá ellipseoasi ja lohkki ii oaččo dađi eambbo diehtit maidege Kátjá juvolaluomu birra.

Frekveansa doahpa geahčada dáhpáhusaid ja dilálšvuodaid geardduheami teavsttas (Aaslestad 1999: 71). Elle Márjá Vars lea stuora oassin *singulatiiva* frekveansan čállán romána, muhto oaidnit ahte maiddái leat *anaforalaš* ja *iteratiiva* frekveansat diskurssas. Gaasland čilge ahte iteratiiva lea go dáhpáhus mii lea máŋgii geavvan namuhuvvo dušše oktii teavsttas. Vuosttaš ovdamearka iteratiiva frekveansii bohtá juo álggu girjjis go Kátjá lea šaddame ja Vars čilge ahte ii leat vuosttaš geardde ahte áhkku oassálastá ja veahkeha mánnáriegádeamis: "*Áhkku, gii lei ollu mánáid veahkehan máilbmái, diđii maid galggai dahkat [...]*" (sii. 8). Vaikko dán ovdamearkkas eai geavahuvvo sánit maid Gaasland čalmmustahtta iteratiivafrekveansa oktavuodas, nu movt *álohii, muhtomin* ja *dávjá*, (2009: 41) de ádde aŋkke cealkagiin ahte riegádeapmi lea áhkku máŋgii vásihan ovdal go Kátjá šattai. Nubbe ovdamearka iteratiiva geavaheapmái lea go Osloi joavdá: "*Ovttá jagi galggan mun ceavzit dáppe! Jurddašii son juohke eahket daid vuosttaš vahkuid.*" (sii. 151).

Anafora frekveansa geavahuvvo go Kátjá galgá internáhtaskuvlii fas maŋŋel luomu, leaš dál juovla- dahje geasseluomu maŋŋel. Frekveansa bohtá moatte háve ovdan románas. Kátjá ii hálit vuolgit fas internáhtii ja lassin dávjá lea čoavjebávččas moadde beaivve ovdal. Kátjá riehkida vuolgimii ja Kátjá vuolginmiela ja čoavjebákčasa čatnat dili internáhtas. Anaforalaš frekveansa oaidnit maid nuppi dáfus go Kátjá bohtá ruoktot internáhtaskuvllas. Máŋgii namuhuvvo ahte Kátjá lea guoiran. Dán ovdamearkkas lea muitaleaddji románas mii muitala guoirama birra, ii fal áhkku dahje eará oassádalli teavsttas: "*Geasit ledje buot suohtasepmosat ja manne álo nu ilá jođánit. Álo go mánát bohte ruoktot giđdat, de lei Kátjá nu guoirras ja šoavkat, dego livččii buohcci.*" (sii. 27). Go máŋgii bohtá ovdan seamma ášši, deattuhuvvo maid makkár dilli Kátjás lea internáhtas, ja dat čuohcá lohkkai.

4.4.7 Báiki

Romána lea dego juhkojuvvon osiide Kátjá eallima mielde, ja dán juohkima oaidnit maid romána váldobáikkiid dáfus. Čađa olles girjji lea Kátjá ruovttubáiki guovddáš báiki ovttas eará báikkiin mii doaimmá čielga vuostálasvuodabáikin.

Álggu girjjis lea Kátjá ruovttubáiki ovttas internáhtaskuvllain váldobáikkid. Ruoktu lea álohii govviduvvon oadjebasbáikin gosa Kátjá mánnán álohii áibbašii.

Internáhta ges lea kontrásta Kátjá oadjebaseallimii ruovttus, juo álggu rájes go čieža jahkásažžan šattai ruovttubáikki guoddit skuvlavázzima geažil. Vuosttaš skuvlabeaivi internáhtas bázii Kátjá okto feaskárii čuožžut go eará mánát manne iešguđet guvlui ja Kátjá diehttelas ii diehtán gosa galggai gii ii lean goassege leamaš ruovttus eret ovdal: *”Son álggii čierut [...]. Maid lean baháid bargan go Ipmil doalvvui mu dán váivves báikái?”* (Vars 1986: 17). Internáhtas Kátjá givssiduvvo ja skuvlavázzin šaddá losses noadđi mainna šaddá birgehallas máŋga jagi. Muhto internáhta lea maid báiki gos Kátjá rievdá, ii fal danin go ieš várra háliida, muhto bákkus birgendihte. Internáhta ovddasta dan maid áhkku juo smiehtai dan beaivvi go Kátjá bođii ruoktot fas internáhtas: *”su muitui badjánii dat eahket go Kátjá riegádii. Hirbmat dálkki čađa. Lei go son dat mearkan ahte son šaddá eallit garra roasuid čađa ja vuostá?”* (sii. 20). Oadjebasvuohta ja kontrásta internáhtaskuvlla ja ruovttubáikki gaskkas boahdá maid ovdan go Kátjá geargá internáhtaskuvllas ja lea beassan ruoktot fas fárret: *”[...] Son ii viggan ge sihkkut gatnjaliid eret. Dáppe ii dárbbášan čiegadit maidege.”* (sii. 46).

Ollesolmmožin lea Kátjá fárren stuoragávpogii ja geahččala birget skuvlavázzimis ja muđui stuorraservvodagas. Ollesolmmožin doaimá maid ruovttubáiki vuostálasvuohtan orrunbáikái. Stuora gávpoteallin lei áibbas eará eallin go ruovttus lávii. Vuosttaš diehtu maid Kátjá oaidná go orrunbáikái olle Oslos, leat njuolggádusat mainna Kátjá ii leat hárijánan ruovttubáikkis. Doppe lei vel mearri goas mállásiid galggai ráhkadit: *”Idđes árrat ja maŋŋi eahket ii oazzo musihka čuojahit. Buot guossit galget olgun maŋŋel diibmu logi. Ii ge oktage oaččo lobihemit ijastallat. Das čuoččui goas gievkkanis galggai gaskabeai biepmu vuoššat. Ja loahpas vel lei garra gielddus beatnagiid ja eará elliid vuostá.”* (sii. 151). Bákkus fertii Kátjá buot vieruid ja dábiid guoddit ruovttubáikái ja heivehit stuorraservvodahkii Oslos.

4.3 Motiiva ja fáddá – Kátjá ja SMS:at Sohpparis

Ulbmil analyseremis teavstta motiivva ja fáttá lea gávnnahit man birra teaksta lea ja makkár oaidnu lea fáddái Motiiva lea konkrehta, ja nuppi beale lea fáddá ges abstrákta. (Gaasland 2009: 116-118). Motiivva ja fáttá guorahallamis lean välljen namalassii románaid bidjat oktii. Nu go lean namuhan ovdelaš maid, leatge ollu ovttalárganvuođat teavsttain, maddái motiivva ja fáttá dáfus.

Vuolgga románaide leat jáhkkimis girječálliid iežaska vásáhusat mánnán. Váldopersovnnat románas vázziba goappašagat skuvlla, muhto goabbat áigodagain. Goabbat románat govvidit skuvlavázzima ja dábálaš eallin dan aigodagas go girječállit ieža leaba vázzát skuvlla, ja čuvvosat das. Váldomotiivan románaide bijašin *sámi eallin*, ja sámi eallin earenoamážit go it leat gávdnan iežat saji servvodagas ja it oro áibbas heiveme makkárga kategoriijaide. Váldopersovdna Kátjá *Kátjá*-románas lea dálosápmelaš sámi guovllus, ja váldopersovdna Agnes *SMS:at Sohpparis*-románas ges lea gávpotsápmelaš gii ii máhte sámegiela.

Gaasland (2009: 119) čielggada ahte fáttá guorahalladettiin ferte gávdnat motiivva *unnimus oktasaš multiplumma* ja obbalaččat geahččat motiivva teavsttas. Motiivva sámi eallin goabbat áigodagas, ja sámi eallin go it heive dan stereotiippálaš sápmelašgovvadussii, mielddisbukta *identitehta* unnimus oktasaš multiplumman ja fáddán románas. Identitehtadoahpa lea stuora fáddá ja viiddis doahpa maid sáhtta váttis čilget konkrehta definišuvnnain. Sprákrádet sirre guovtti čilgehusaid mielde: vuosttažin *”det å være identisk, fullstendig likhet”* ja nuppi dáfus sáhtta leat *”sum av element som gir et individ, et samfunn, o.l individualitet; jeg-bevissthet; navn, stilling o.l til en person [...]”* (sprakradet.no). Dehálaš oassi identitehta dáfus lea iešáddejupmi ja movt iežat defineret. Dán guokte románain leat goappašat váldopersovnnain muhtun lágan identitehtaohccan guovddážis, go dovdaba ahte eaba heive makkárga hiŋggalii. Kátjá jurdagiin oaidnit movt Kátjá jurddaša iežas identitehta birra: *”[...] Buot earát gullet juoga lágan olbmuid searvá, dušše in mun. In ge aiggo oktiige muitalit gii mun lean ja gos mun lean eret. Nu guhká god an eai dieđi, de dohkkehit mu olmموžin.”* (sii. 57). Kátjá eai dohkket dážan, ja eaige sápmelažžan go lea dálosápmelaš, danin ferte juobe dohkkehuvvot olmموžin. Seamma jurdagat Laestadius maiddái buktá *SMS:at Sohpparis*-románas. Solnas ii leat Agnes doarvá ruottelaš, ja Sohpparis ges ii leat albma sápmelaš. Agnes ieš iige dovdda lagasvuoda ovdamearkka dihte Solna-báikái, vaikko lea báiki gos lea bajásšaddan ja leat olbmát. Dasa sáhttet ollu sivat, muhto sivva sáhtta jurddašit gulla identitehta- ja gullelašdovdui. Sohpparis leat olbmot mat leat seamma go sin ieš, muhto dat eai jáhkkimis eai oba gávdnno ge Solnas, earet go Agnesa eadni. Sutno identitehtaohccan joatká čađa olles girjjiid, oktan eará doaimmain, ja orro ahte váldopersovnnat románain gávdnaba iežas saji sihke servvodagas ja iežaska siste maid. Kátjá-románas váldopersovdna laohpa girjjis gártá sámepolitihka čoahkkimii Oslos, gos

viimmat vásiha dohkkehandovddu identitehtai. Dáppe ii dárbbášan čiegadit maidege šat, iifal ahte lea sápmelaš ja iige ahte lea dálosápmelaš ge. Agnes ges nuppi dáfus lea beassan humadit ja čielggadit iežas sámi rolla. Son lea sápmelaš, muhto ii leat dakkár sápmelaš go eará sápmelaččat Sohpparis. Son ii leat boazosápmelaš ja ii máhte gielage, muhto sámi identitehta ii sáhte oktage váldit sus.

Románain lea maid bálddalasti doaimmat oktanas nuppi fáttáin - identitehta. Ráhkisvuohta lea guovddáš oassi goappašat románain ja diskurssain, ja fáddán bijašin nuppi bealis maid *ráhkisvuođa* ja *ráhkisvuođaohccama*. Nuoraide lea liikosteapmi ja ráhkisvuohta ovttaahkásaš bártiin dahje nieiddain dehálaš oassi eallimis, ja dan oaidnit maddái váldopersovnnaid bokte románain. Go Agnes Heaikkain álgá čállit, lea aitto heaitalan Antoniin, čappa bárdni Solnas. Kátjá-románas ii leat Kátjá dakkár gii liikosta bártiin nuorran, muhto go de rávásmuvvá eambbo, gávdná ráhkisvuođa.

5. Didaktalaš oassi - Teavsttat oahppoplána dáfus

Manne galggašit Kátjá ja SMS:at Sohpparis ohppiid sihtat, dahje juobe ávžžuhit lohkat? Dán gažaldaga in bija dušše jurddašeamis lei go ieš girji buorre, álkeslohkangirji dahje ahte oliiha go ulbmiljoavkku. Dán gažaldaga jearralan baicce das go háliidan geahččat sáhtta go čatnat gelbbolašvuodamihttomeari oahppoplánas gullevaž girjái ja maid lohkan addá ohppiide jaotkkaskuvllas oahppoplána vuodul, erenoamážit gelbbolašvuodamihttomearit main áigodagat bohtet ovdan. Dán oasis digaštalan árvvu joatkkaskuvlaohppiide lohkamis romána *SMS:at Sohpparis*, maid Ann Helen Laestadius lea čállán, ja romána *Kátjá*, maid Elle Márjá Vars lea čállán, lassin guhkebuš epihkkadiktii *Suola ja noaidi*, mas Jakob Fellman lea čállí. Álggos čujuhan *máhttolokten*-reforpmii ja mii das lea guovddážin girjjálašvuoda dáfus. Dasto čanan gelbbolašvuodamihttomeriid iešguđet oahppoplánas románaiguin ja epihkkadiktii. Gelbbolašvuodamihttomeriid sáhtašii čatnat oktii eará gelbbolašvuodamihttomeriide oahppoplánas, muhto rádjen dihte geavahan daid golbma gelbbolašvuodamihttomeriid maid ovdelaš čálloš lean ovdánbuktán vuodđun digaštallamis, ja digaštalan daid iešheanalážžan;

Vuosttaš luohká studerenráhkkanahhti oahppoprográmmas ja nuppi luohká fidnofágalaš oahppoprográmma *gullevaž gelbbolašvuodamihttomearri: "lohkat muhtin teavsttaid áigodagas maŋŋel 1995, bidjat daid kulturhistorjjálaš oktavuhtii ja reflekteret giela ja sisdoalu hárrái"*.

Goalmát luohká oahppit studerenráhkkanahhti oahppoprográmma gullevaž gelbbolašvuodamihttomearri: *"lohkat ja dulkot ovdasteaddji teavsttaid, áigodagas 1965 rájes 1995 rádjái, ja digaštallat movt áigodaga servodatlaš ja kultuvrralaš dovdomearkkat vuhttojit teavsttain"*.

(Utdanningsdirektoratet 1 2018).

5.1 Girjjálašvuoha – vuodđolaš máhtut skuvllas

Girjjálašvuoha lea viiddis ja guovddáš oassi skuvllas, sihke sámegealfágas, muhto maiddá eará fágain. Girjjálašvuodaoahpasmahttin ja lohkamiin lea omd. dehálaš bealli gielaláš ovdáneapmi ohppiin. Nu go nuppi kapihtalis, *teorehtalaš vuodđu*, oanehaččat ovdanbuvttán lea guovddáš oassi oddaseamos reformmas *máhttolokten* (LK06) vuodolaš máhtut. Ohppiid vuodolaš máhtut galgá nannet ja máhtut galget čielgasit ovttaidahattojuvvot beaivválaš oahpahussii. Vuodolaš máhtuin leat vihtta vuolleoasit, ja

okta dain leage *lohkan*. Buot oahpaheddiin lea ovddasvástáduš (iežaset) fágain láchčit lohka lunddolaš oassin oahpahas, leaš dál guhkebuš girjelohkan dahje oanehaš cealkkalohkkan. Ohppiid vuodđogálggat, ja erenoamážit lohkanmáhttu, lea diehtelaš lunddolaš čatnat *Kátjá* ja *SMS:at Sohpparis* románaid lohkamii. Lohkamiin galget oahppit oahppat sihke áddet maid lohket, gávdnat dehálaš dieđuid teavsttas ja čoahkkáigeassit daid, dulkot, buohtastahttit jna. Lohkanmáhttu lea eará sániiguin guovddáš oassi oahpahas ollu iešguđet beliin.

Nu movt lean namuhan teoriija kapihtalis maid, leat ohppiid oahppoplánat juhkon golmma osiide; *njálmmálaš gulahallan, čálalaš gulahallan* ja loahpas *giella, kultuvra* ja *girjjálašvuohhta*. Mañemus oassi leage oassi mii gullá gelbbolašvuodaide maid dán čálloš lean čatnan čulbmii ja guorahallamii, ja das čilge ahte oahppit galget

“[...] utvikle en selvstendig forståelse av samisk språk og litteratur, og få innsikt i hvordan språk og tekst har endret seg over tid og fortsatt er i endring”.

Viidáset seamma oasis čuožžu ahte oahppit galget

“[...] få mulighet til å bli kjent med den samiske fortellertradisjonen og samisk litteratur og forfatterskap. De skal lese og reflektere over et utvalg av eldre og nyere tekster i ulike sjangere. De skal få mulighet til å lese og oppleve både samisk litteratur og urfolkslitteratur...” (Udir 5 2018).

Girjjálašvuoda guovddážin vuhtto diehtelas maid ieš gelbbolašvuodamihttomeriin oahppoplánas, earet eará gelbbolašvuodamihttomerriin maid ieš lean čálloš geavahan vuodđun. Oahppoplána ohppiide juo čielgasit čalmmustahtta ja dihtomielalaččat bidjá ohppiid oahpástit sámi girjjálašvuhtii ja teavsttaide mat leat almmuhuvvon iešguđet áigodagain, sihke dološ ja dálááiggi čáppagirjjálašteavsttaide. Áššeprosateavttat diehtelaš sáhtta maid oktiičatnat dán oassái, muhto románaid ja divtta maid lean guorahallan čálloš gullet čáppagirjjálašvuodašáŋŋárii, ja dasto ii leat veara dađi eambo namuhit dahje čiekjudit sámi áššeprosaoassái girjjálašvuoda oktavuodas dán čálloš.

Buot golbma gelbbolašvuodamihttomeriin boahotá ovdan ahte oahppit galget máhttit čatnat oktii teavsttaid áigodagain goas teaksta lea čállon. Oassi mii earuha studerenráhkanahhti vuosttaš ja nuppi luohká namalassii gelbbolašvuodamihttomearit lea goabbat luohkáid gullelaš áigodagat, muhto muđui leat mihttomeari hábmen seammaláđe. Goalmmát luohkkái lea mearriduvvon ahte galget, lassin lohkamii,

maiddáai dulkot teavsttaid mat leat áigodaga gaskal 1965 ja 1995 rájes. Goalmmát luohká mihttomearri earohuvvo maid nuppi dáfus ahte oahppit eai galgga máhttit reflekeret giela hárrái, nu movt vuosttaš ja nuppi luohkás galget máhttit.

5.1.1 Románat *Kátjá* ja *SMS:at Sohpparis*

Románain maid dán čállosis lean välljen guorahallat, leat ollu seammalárganvuodát. Seammalárganvuodaid lean ovdanbuktán juo njeallját oasis – guorahallanoasis, muhto čoáhkkaigeasun oanehaččat guovddáš osiid seammalárganvuodain dán oasis, ovdal go iežan oavila girjegeavaheami joatkkaskuvlla dáfus buvttán. Váldopersovnnat románain leaba goappašagat nuorat, lassin goappašagat vel nieiddat. Soai leaba goappašagat sápmelaččat, muhto leaba bajásšaddan goabbat áigodagain ja maiddáai omd. goabbat gielladilis. Guovddáš oasis girjiin lea gažaldatmearka sápmelašdefinišuvdnii, ohccan čilgehussii gii rievtti mielde lea sápmelaš ja mii dahká ahte justá dakkár sápmelaš lea ”rievttes sápmelaš”. Dasto lea sáhka románain maid gii ii sáhtašii gohčosit sápmelažžan. Áigodagas go Elle Márjá Vars almmuhii románá Kátjá, lei, nu movt guorahallanoasis maid lean namuhan, sámi iešdovddu morráneapmi guovddážin. Fokus morráneapmái váikkuha maid sámi čáppagirjjálašvuoda; *”Sihke politihkalaš ja kultuvrralaš sámi diđolašvuoda lassáneapmi ealáskahtii ođđa sámi girjjálašvuoda ja eará kultursuorggi”* (Sámi girjjálašvuoda áigodat 2008).

Kátjá-románas lea garra ja nanu sámi nieida váldopersovnda, seamma go Ann Helen Laestadiusa románas *SMS:at Sohpparis* maid. Vaikko girjjit leat goabbat áigodagaid rájes, govvidit románat bures movt bajásšaddan lei dáruiduhttináigodagas ja movt lea dán áigge bajásšaddat sápmelažžan. *SMS:at Sohpparis* lea dálááiggeteaksta, ja iežan oaivila mielde lea románá buorre girji geavahit sámezielohppiide vuosttaš luohkás ja čatnat gullevaš áigodahkii; *áigodat manjel 1995*. Otná servvodagas oaidnit movt dáruiduhttin ja assimileren ges Ruotabeal viehka garrasit lea váikkuhan ovddeš buolvvaid ja movt dat viidáset váikkuha boahttevaš buolvvaide. Das lea váldopersovna románas, Agnes, buorre ovdamearka geas eadni lea bajásšaddan sámi guovllus Davvi-Ruotas, muhto ii leat oaidnán árvvu sámi identitehtas dahje árvvu oahpaheamis nieiddažii sáme giela, ja danin lea Agnes ieš álggahan oahppamis giela. *Kátjá*-románas ges váldopersovdna ii oro iežas mielas heiveme gosage. Dážat hárdet go lea sápmelaš, ja badjesápmelaččaide ges ii leat

Kátjá "doarváí" sápmelaš. Kátjá ballá ahte ii sáhte defineret iežas dážan iige sápmelažžan.

Goappašat románat ovdánbuktet dábálaš áigeiguovdil váttisvuodaid maid nuorat ja maddái sápmelaččat vásihit ja leat vásihan, ja gullelaš gelbbolašvuodamihttomeriid dáfus sáhtta maid oktiičatnat. Kátjá-románas Vars čiekŋuda vuđolaččat Kátjá jurdagiid, ja muhtun ráje nuorain maid sáhttet smiehttat seamma jurdagiid maid Kátjá dalle smiehtai, omd. ráhkisvuoda dáfus. Ken Thomas, Kátjá vielja buoremus olmmái, lei guovddáš olmmoš Kátjá eallimis maŋŋel go Niillas jámii. Olbmot gilázis hárdđašedje ja lohke ahte Kátjá guovttos berrešeiŋga náitalit. Kátjá jurdagat Ken Thomasa birra bohtet čielgasit ovdán go hupmabage náitaleami birra ja Kátjá vástida Ken Thomasa:

"[...]

- Danne go mun jáhkán, doaivvun ahte moai... ahte moai gulle oktii!"

- Gulle go moai oktii? Vástit dalle: háliidat go muinna náitalit?

- Náitalit?

- Nu fal. Eai bat olbmot náital geat gullet oktii?

Kátjá jávohuvai, ja ipmirdišgođii ahte dás dáida leat bággu váldit juogalágan mearrádusa. Ii oro ávki viggat ohccat ja vuordit Lásse! Dás ferte baicca jierpmi geavahit ja heaitit eret guldaleame dien imaš čuogguma rattis juohke háve og Lásse muitui boahtá. (s. 220).

Muhtun ráje nuorat jáhkán smiehttet dan seamma maid Kátjá dalle smiehtai, erenoamážit jus unná gilázis leat eret. Kátjá orui dohkkehan dušše Ken Thomasiin praktihkalaš sivaid dihte, sihke dan dáfus ahte Ken Thomas maid lea sápmelaš ja máhtta giela, lea seamma báikkis eret ja dan dáfus maid ahte Ken Thomas lea ráhkásmuvvan Kátjái. Loahpalaš sivva lea diehttelaš deháleamos sivvan; ahte Kátjá ja eadni ja áhčči dovdaba Ken Thomas ja dohkkehivččiiga su irgin ja isidin Kátjái.

Nu movt namuhan juo ovdelaš dán oasis, lohkat románaid gullelaš oahppoplánain studerenráhkkanahhti vuosttašgielagiidda vuosttaš ja goalmát luohkás ahte oahppit galget máhttit

"lohkat muhtin teavsttaid áigodagas maŋŋel 1995, bidjat daid kulturhistorjjálaš oktavuhtii ja reflekteret giela ja sisdoalu hárrái" ja "lohkat ja dulkot ovddasteaddji

teavsttaid, áigodagas 1965 rájes 1995 rádjái, ja digaštallat movt áigodaga servodatlaš ja kultuvrralaš dovdomearkkat vuhttojit teavsttain.”

(Utdanningsdirektoratet 1 2018).

Narratologálaš analysa vuodul ja ovdamearkkaid maid buvttán románain, oaivvildan ahte girjjit doibmet bures oláheamis gullevaš gelbbolašvuodamihttomeriid. *SMS:at Sohpparis*-románas lea giella ja sámi identitehta guovddáži, seamma lea *Kátjá*-románas nai. Movt identitehta čilge ja definere, bohtá erenomážit *SMS:at Sohpparis* ovdán. Váldoulbmil lohkat teavsttaid lea ahte oahppit galget oážžut oppalaš gova áigodagas, ja guorahallat teavsttaid sisdoalu hárrái. Movt servodatlaš ja kultuvrralaš dovdomearkkat govviduvvojit románain, lea buorre čilgehus ja govvadus movt lei bajásšaddat dan áigodagas go *Kátjá* lea čállojuvvon. Dieđut ja vásáhusat mat *SMS:at Sohpparis* buktojuvvojit leat áigejuvvo dilat otná dilis go sámi móraneapmi duođai lea gullán nagirváris. Otná servvodagas leat ollu sápmelaččat geain ii leat giella masa sáhttet čatnat identitehta, muhto Ann Helen nu čábbát dialogaid bokte čállá ahte buot ii leat gillii čadnon, ja buot sápmelaččat eai leat stereotiipálaš sápmelaččat. Dáruiduhttin Norgga bealde ja koloniseren ja assimileren Ruota bealde lea erenomáš guovddáš bealli gullevaš riikaid ja sámi historijás, ja ollu historjá- ja kulturoahppan lea *SMS:at Sohpparis* ja *Kátjá* románain.

6. Loahpaheapmi ja čeahkkáigeassu

Dán čálloš lean lohkan guokte goabbat teavsttaid; Elle Márjá Vars romána *Kátjá* (1986) ja ruottesápmelaš Ann Helen Laestadius romána *SMS:at Sohpparis* (2011). Lahkoneapmái lean geavahan *narratologalaš* guorahallanvuogi metodan guorahallamis. Narratologijias lea muitalanvuohki ja movt teaksta lea bajashuksejuvvon guovddáži. Teakstaválljen bohtá vuosttažin joatkkaskuvllaohppiid oahppoplánas ja movt dan leat huksen. Iešguđet luohkáide gullet iešguđet áigodagat mainna joatkkaskuvllaoahppit galget oahpasmuvvat. Mun lean dán čálloš geavahan vuosttaš ja goalmmát luohká áigodagaid. Vuosttaš luhokká gulla *áigodat maŋŋel 1995* ja goalmmát luohkkái ges namuhan áigodagaid gaskkal – *áigodat 1965 rájes 1995 rádjai*. Guorahallamii välljejin goabbat áigodahkii ovttá čáppagirjjálašvuodateavstta maid ovdagihtii dovden veaháš ja

teavsttaid maid ieš maid smiehtan leat heivvolaš teavsttat joatkkaskuvlaohppiide oahpasmuvvami áigodagaide. Dasto lean oppalaččat analyseren daid geavahettiin narratologalaš lahkonanvuogi.

Lektorstudeantan lea dehálaš leamaš čatnat iežan oahppui lassin ja movt munnje oahpaheaddjin doibmet románat geavahit oahpahasas. Danin lean váldočuolmma čatnan didaktalaš beallái. Vuodđun didaktalaš beallái digaštallamis, lean hábmen ná:

Movt doibmet románat Kátjá ja SMS:at Sohpparis geavahit vuodđun oláheamis gelbbolašvuodamihttomeriid?

Vástideamis váldočuolmma lean välljen bidjat vel liige dutkangažaldaga persovnnalaš beroštumi dáfus ja gáržudeami dihte:

Bohtá go ovdan movt dáruiduhttinpolitihkka ja assimileren lea váikkuhan váldopersovnnaide románain?

Lohkamis háliidin guorahallat bohtá go dáruiduhttin ja assimileren ovdán diskurssas románain. Dan in leat njuolgut digaštallan sierra oasis, muhto narratologalaš analysas geavahan ovdamearkkaid ekslisihtta mii govvida dan beali girjjiin.

Loahpalaččat guorahalan ja árvoštalan románaid geavaheamis joatkkaskuvlaoahahusa oktavuodas ja movt doibmet oláheamis gelbbolašvuodamihttomeriid.

Gáldolistu

Aaslestad, Petter (1999). *Narratologi – en innføring i anvendt fortellerteori*. Oslo: Landslaget for norskundervisning(LNU) / Cappelen Akademisk Forlag.

Claudi, Mads (2013). *Litteraturteori*. Bergen: Fagbokforlaget.

Gaasland, Rolf (2009). *Fortellerens hemmeligheter – innføring i litterær analyse*. 3. opplag. Oslo: Universitetsforlaget.

Gaski, Harald (1998). *Den hemmelighetsfulle teksten. Joikelyrikken som litteratur og tradisjon*. *Vinduet*, nr. 3. 52. Årgang. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Gaski, Harald (2007). *Juoigan – sámi musihkka máilmmis dahje máilmmemusihkka*. Kárášjohka: Sámikopijja.

http://www.samikopijja.org/govat/doc/art_hg.pdf vižžon 20.04.18.

Glomnes, Eli (2005). *Skriv bedre! : lærebok i skriving*. Bergen: Fagbokforlaget.

Krupat, Arnold (1992). *Ethnocriticism : ethnography, history, literature*.

<https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft9m3nb6fh&brand=ucpress>

vižžon 20.04.18.

Krupat, Arnold (2002). *Red Matters: Native American Studies*. Philadelphia, US: University of Pennsylvania Press, Inc.

Solbakk, Aage 1993: *Sápmelaččat*. Sámi instituhtta / Davvi Girji o.s.

Interneahttagáldut

Ann-Helén Laestadius: SMS från Soppero (2018). *Samisk bibliotektjeneste* neahttasiiddus.

<https://samiskbibliotektjeneste.wordpress.com/2008/11/14/ann-helen-laestadius-sms-fran-soppero/> vižžon 28.03.18.

Junkka, Malin Andersson (2011). *I dag vet jag att man kan vara same utan språket. Samer* neahttasiiddus.

<http://www.samer.se/3711> vižžon 28.03.18.

Elle Márjá Vars (1957) (2008). *Fárru* neahttasiiddus.

<http://642.davvi.no/?b=031> vižžon 28.03.18

Ellen Marie Vars (2018). *Litteraturnett Nord-Norge* neahttasiiddus.

<http://litteraturnettnordnorge.no/ellen-marie-vars/> vižžon 28.03.18

NRK neahtta-TV (2018). Dokumentára: *Samenes tid*.

(<https://tv.nrk.no/serie/samenes-tid/KOID10003516/sesong-1/episode-2>) vižžon 30.04.18.

Reform (1994). *Læreplan for grunnskole, videregående opplæring og voksenopplæring – Generell del*.

https://sveinsjoberg.files.wordpress.com/2017/04/laereplan-generell-del-bokmaal_1993.pdf vižžon 20.04.18.

Regjeringen (2006). *Kunnskapsløftet – reformen i grunnskole og videregående opplæring*

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/ufd/prm/2005/0081/ddd/pdfv/256458-kunnskap_bokmaal_low.pdf vižžon 16.04.18.

Regjeringen (2017). Artihkkal: *Fag og læreplaner – innhold, vurdering og struktur*.

Manemus ođasmahttojuvvon 01.09.17

<https://www.regjeringen.no/no/tema/utdanning/grunnopplaring/artikler/innhold-vurdering-og-struktur/id2356931/> vižžon 20.04.18.

Sámediggi (2017) A. *Mii lea álgoálbmot?* Mañemus ođasmahttojuvvon 08.09.17
<https://www.sametinget.se/92335> vižžon 30.04.18

Sámediggi (2017) B. *Læreplanverket, Kunnskapsløftet – Samisk.* Mañemus ođasmahttojuvvon 3.12.2017.
<https://www.sametinget.no/Tjenester/Opplaering-og-laeremidler/Laereplanverket-Kunnskapsloeftet-Samisk> vižžon 02.12.17.

Sámi girjjálašvuoda áigodat – 1. Áigodat: Dološ guhkes luodit (ovdal 1840-logu) (2008).
Fárru neahttasiiddus.
<http://642.davvi.no/?a=02> vižžon 16.04.18.

Utdanningsdirektoratet 1 (2018). *Sámegiella vuosttašgiellan oahppoplána (SFS1-04).*
Sámediggi mearridan láhkaásahussan 25.06.13.
https://www.udir.no/kl06/SFS1-04/Hele/Komplett_visning?lplang=sme?depth=0&print=1 vižžon 20.04.18

Udir 2 (2018). *Sentrale verdier for tilpasset opplæring.*
<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/tilpasset-opplaring/sentrale-verdier/> vižžon 16.04.18.

Udir 3 (2018). *Vuođđoskuvlla joatkkaoahpahusa rávisolbmuidoahpahusa. Oahppoplánat – oppalaš oassi.*
<https://www.udir.no/globalassets/filer/lareplan/generell-del/samisk.pdf> vižžon 16.04.18.

Udir 4 (2018). *Oahpahusat prinsihpat – Sámi.*
(https://www.udir.no/globalassets/upload/larerplaner/fastsatte_lareplaner_for_kunnskapsloeftet/samiske/prinsipper_for_opplaringa_oahpahusa_prinsihpat_nordsamisk.pdf)
vižžon 16.04.18.

Udir 5 (2018). *Læreplan i samisk som førstespråk (SFS1-04) – hovedområder.*
<https://www.udir.no/kl06/SFS1-04/Hele/Hovedomraader> vižžon 03.02.18.